

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки

«До захисту в ЕК»

Директор інституту

_____ О.О.Шеремет

«__» _____ 20__ р.

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ С.О.Гуткевич

«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
на тему: «Механізм розвитку туризму»

Виконала

здобувач 4 курсу, групи МЕ 4-9

Гладун Світлана Олегівна

Керівник к.е.н., доц.

_____ Музиченко Ганна Георгіївна

Рецензент

_____

Засвідчую, що в цій дипломній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних
посилань
здобувач _____

Київ-2020 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки
Освітній ступінь «бакалавр»
Спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«__» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Гладун Світлани Олегівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Механізм розвитку туризму

керівник роботи к.е.н., доц. Музиченко Ганна Георгіївна

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені теми наказом по інституту від « 10 » 02 .2020 року № 109-КС

2. Строк подання студентом роботи 02.06.2020

3. Інформаційною базою бакалаврської роботи стали закони України, нормативні документи, накази та методичні рекомендації Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та

Міністерства транспорту, статистичні дані, монографії, матеріали періодичних наукових видань та інші.

4. Зміст основних положень роботи. Дипломна робота складається з трьох розділів, висновку та списку літератури. Розділ 1. Теоретичні основи механізму розвитку туризму: 1.1 сутність та поняття туризму; 1.2 класифікація видів туризму. Розділ 2. аналіз розвитку туризму в Україні: 2.1 динаміка розвитку міжнародного туризму; 2.2 оцінка розвитку туризму в Україні; 2.3 механізм державного регулювання туристичної діяльності України. Розділ 3. Тенденції розвитку туризму в Україні: 3.1 світовий досвід розвитку туризму; 3.2 шляхи забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні.

5. Дата видачі завдання _____ 02.09.2019 _____

6. Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Підготовка I-горозділу	20.12.2019	виконано
Підготовка II-горозділу	24.02.2020	виконано
Підготовка III-горозділу	20.03.2020	виконано
Завершення написання роботи	13-17.04.2020	виконано
Передзахист дипломних робіт	27- 30.04.2020	виконано
Здача готової роботи	01-02.06.2020	виконано

Здобувач _____ / _____ **Гладун С.О.** _____ /
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник _____ / _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Анотація

Бакалаврська робота викладена на 81 сторінці тексту і складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку джерел. Робота містить 7 таблиць, 12 рисунків та 98 найменувань використаних джерел.

В дипломній роботі розглянуто сутність та поняття туризму, подано класифікацію видів туризму, охарактеризовано поняття суб'єктів туристичної діяльності, визначено механізм державного регулювання туристичної діяльності України, проаналізовано динаміку розвитку міжнародного туризму та міжнародних туристичних надходжень, надано оцінку розвитку туризму в Україні, розглянуто світові тенденції розвитку туризму, визначено шляхи забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні, розглянуто стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року.

Об'єктом дипломної роботи є туристична діяльність України.

Предметом дипломної роботи є механізм розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, механізм, туристична діяльність, розвиток, всесвітня організація туризму, досвід.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	6
1.1 Сутність та поняття туризму.....	6
1.2 Класифікація видів туризму.....	10
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	18
2.1 Динаміка розвитку міжнародного туризму.....	18
2.2 Оцінка розвитку туризму в Україні.....	26
2.3 Механізм державного регулювання туристичної діяльності України.....	32
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	41
3.1 Світовий досвід розвитку туризму.....	41
3.2 Шляхи забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні.....	52
Висновки до розділу 3.....	67
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність. Необхідність розвитку сфери туризму сприяє підвищенню рівня освіти, удосконаленню системи медичного обслуговування населення, впровадженню нових засобів поширення інформації тощо. Туризм впливає на збереження й розвиток культурного потенціалу, веде до гармонізації відносин між різними країнами й народами, змушує уряди, громадські організації й комерційні структури брати активну участь у справі збереження й оздоровлення навколишнього середовища.

Туризм вважається однією із найбільш прибуткових та такою, що інтенсивно розвивається, галузеві світової економіки. Важливу роль у вирішенні соціальних проблем відіграє розвиток туризму. У багатьох країнах світу за рахунок туризму створюються нові робочі місця, підтримується високий рівень життя та створюються передумови для покращення платіжного балансу країни.

Туризм може виступати свого роду каталізатором соціально-економічного розвитку для таких ключових галузей економіки як комунікація та транспорт, будівнича сфера, виробництво продуктів народного споживання, аграрна індустрія, та ін. Туристична індустрія стала одним з найбільш рентабельних видів бізнесу в світі.

Зважаючи на значний вплив туристичної галузі на економічний та соціальний розвиток країни, розгалуження економічних зв'язків, туристичний сектор потребує регулювання, підтримки та пильного контролю з боку держави. Трансформація України в туристичну державу світового значення також потребує координації різних галузей економіки, від яких залежить якість туристичних послуг, включаючи транспорт, торгівлю, видавництво та рекламу, сувеніри тощо.

В Україні з її багатою історичною спадщиною і безцінними рекреаційними ресурсами туристичний бізнес розвивається з переважною орієнтацією на виїзд. Більшість діючих у нас туристичних фірм віддають

перевагу перевезенням українців за кордон, і лише невелика їх частина працює на запрошення туристів в Україну.

Наразі для України набувають важливого значення питання створення ефективної структури управління туристичною сферою на всіх рівнях, децентралізації та концентрації влади з чітким визначенням повноважень кожного з її рівнів. Стан туристичної індустрії України вимагає активізації процесів для створення потужної рекреаційної галузі в нашій країні, яка здатна задовольнити потреби як жителів України, так і іноземних туристів. Слід мати на увазі, що організація туризму - це насамперед економічне та соціальне завдання, яке має вирішуватися як на національному, так і на регіональному рівнях.

Аналіз наукової літератури дає змогу виділити такі напрями дослідження туризму, як соціальний, історичний, економічний, правовий, міжнародний та ін. Теоретичні аспекти туризму, історію його розвитку як в Україні, так і за рубежом, окремі питання вивчали відомі вітчизняні вчені: В.К.Федорченко, В.І.Цибух, А.Т.Матвієнко, М.П.Крачило, М.П. Мальська, С.О.Гуткевич, Г.П.Науменко, С.В.Хлоп'як, І.М.Школа, Ю. А. Коваленко, В.С.Ковешніков, М.І.Долішній та ін.

Мета роботи: провести аналіз розвитку туризму в Україні.

На основі визначеної мети поставлені наступні **завдання:**

- охарактеризованосутність та поняття туризму;
- розглянуто класифікацію видів туризму;
- визначено механізм державного регулювання туристичної діяльності України;
- проаналізовано динаміку розвитку міжнародного туризму;
- надано оцінку розвитку туризму в Україні;
- розглянуто світові тенденції розвитку туризму;
- визначено шляхи забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні.

Об'єкт дипломної роботи: туристична діяльність України.

Предмет дипломної роботи: механізм розвитку туризму.

Методи аналізу: у процесі написання дипломної роботи було використано такі методи як структурний аналіз, порівняння, табличний, графічний, статистичні методи обробки динамічних рядів.

Інформаційною базою бакалаврської роботи стали закони України, нормативні документи, накази та методичні рекомендації Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерства транспорту, статистичні дані, монографії, матеріали періодичних наукових видань та інші.

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська робота викладена на 80 сторінках тексту і складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку джерел. Робота містить 7 таблиць, 12 рисунків та 98 найменувань використаних джерел.

В першому розділі було охарактеризовано сутність та поняття туризму, розглянуто класифікацію видів туризму, в другому розділі визначено механізм державного регулювання туристичної діяльності України, проаналізовано динаміку розвитку міжнародного туризму, надано оцінку розвитку туризму в Україні, в третьому розділі було розглянуто світові тенденції розвитку туризму та визначено шляхи забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

1.1 Сутність та поняття туризму

Поняття «туризм» почало формуватися з початком масового переміщення значної кількості людей з метою змістовного проведення дозвілля.

Нині вже можна говорити про туризм як про суспільне явище, яке пов'язане з добровільною тимчасовою зміною місця перебування, середовища і ритму життя, а також безпосереднім контактом із навколишнім середовищем (природним, культурним чи суспільним). Але дати йому точне та повне визначення практично неможливо, тому що це суспільне явище є досить багатограним та різноманітним.

Туризм можна розглядати в широкому і вузькому значенні [31, с. 72-73].

В широкому значенні до туризму належить будь-яке переміщення людини у просторі, який виходить за межі буденності або за рамки повсякденних справ. Щоденні поїздки з дому на роботу і з роботи додому до туризму не відносять, а постійні виїзди на рибалку чи в ліс – уже туризм. Прогулянка магазинами по дорозі на роботу – це не туризм, а от відвідування ярмарку або цілеспрямована поїздка в торговий центр в іншому місті належить до туризму, якщо ця поїздка не здійснювалась за товарами, які регулярно купуються для повсякденних потреб [11, с. 304-305].

У вузькому значенні туристичними вважаються всі спеціально організовані маршрути переміщення громадян, які здійснюються за їх рахунок (або за рахунок організацій, що їх послали), окрім переміщень, які пов'язані із виконанням професійних обов'язків[24]. Суб'єктами туристичної діяльності називаються спеціальні організації (туристичні фірми, бюро, туристичні агентства та ін.), які, у вузькому значенні, фактично займаються організацією туризму. Згідно із законом України «Про туризм», суб'єкти туристичної діяльності - це підприємства, установи, організації незалежно від форм

власності, фізичні особи, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством України порядку і мають ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг.

У сучасній науковій літературі є багато визначень поняття «туризм», що суттєво відрізняються одне від одного насамперед тому, що їх автори розглядають туризм із різних аспектів.

Спроб дати визначення поняття «туризм» було багато. Одне із найбільш стійко закріплених визначень дане Беркартом і Медліком у книзі «Туризм: минуле, сучасне і майбутнє» (була опублікована Хейнеманом у 1974 р.). Ці автори визначають туризм як «тимчасове короткотермінове переміщення людей в місця, відмінні від тих, де вони проживають та працюють звичайно, а також їх діяльність під час перебування в цих місцях» [52].

На думку М. Бондаренко, туризм - це тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або іншу місцевість у межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення чи відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостьових, пізнавальних послуг, релігійної або професійно-ділової мети, але без заняття роботою, що оплачується із джерела у місці, яке відвідується [9, с. 19-20] .

В. Чекалюк вважає, що туризм виконує одночасно економічні, соціальні, політичні, гуманітарні та ін. функції. Дослідник характеризує туризм як тимчасові виїзди громадян, іноземних громадян та осіб без громадянства з постійного місця проживання з професійно-діловою, спортивною, релігійною метою, для оздоровлення, пізнання тощо без заняття роботою, що оплачується в країні (місці) тимчасового перебування [79, с. 13-19].

В. Малиновський вважає, що туризм - це, насамперед, людське підприємництво, до якого особистість вдається аби задовольнити свої світоглядні та духовні потреби, пізнати навколишній світ, реалізувати власну самобутність у просторі «іншого»: інших культур, звичаїв, способів життя [49, с. 576].

О. Ахмедова визначає туризм як явище суспільного життя. Він є однією з найбільш сталих складових світової економіки, яка за останні десятиріччя має стабільні (в середньому 5% на рік) темпи зростання і не зазнає коливань попиту та пропозиції, тому вважається одним з найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку [4, с. 40].

Туризм розглядається як різновид рекреації та соціально-культурної діяльності людей. Саме такий підхід зазначений у визначенні Академії Туризму Князівства Монако: “Туризм – це загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання в оздоровчих цілях, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час, або професійно - ділових цілей без зайняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування” [98 с. 16].

Визначення першої групи характеризують туризм як різновид рекреації (розширеного відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людини), систему й форму проведення вільного часу шляхом використання сфери послуг у поїздках, які поєднують активний відпочинок і зміцнення здоров'я людини.

Узагальнену думку стосовно трактування туризму як виду рекреації та соціально-культурної діяльності людей запропонував О. Шаптала, який під “туризмом розуміє вид рекреації, що здійснюється шляхом переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або іншу місцевість у вільний час на період більше 24 годин, але не більше одного року, з метою відпочинку, оздоровлення і лікування, задоволення гостьових, пізнавальних, релігійних або ділових цілей, але без оплачуваною праці” [97].

У Законі України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. наведено так визначення: туризм – це тимчасовий виїзд (подорож) осіб з постійного місця проживання з пізнавальною, оздоровчою, професійно-діловою, спортивною, релігійною та іншою метою на термін від 24 годин до одного року поспіль, без зайняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування .

Отже, турист – особа, яка здійснює подорож у межах своєї країни або в іншу країну з різною, не забороненою законом країни перебування метою, на

термін від 24 годин до шести місяців, без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

Як уже зазначалося, туризм – це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має невичерпний потенціал для постійного прогресу, пов'язане з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів.

Туризм – найдинамічніша сфера людської діяльності, чинник економічного та культурного розвитку, міжнародного взаєморозуміння, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, миру, дотримання прав людини та основних свобод без різниць у расі, статі, мові та релігії. Економічним джерелом створення нових робочих місць та отримання прибутку, розвитку інфраструктур є туризм. Туризм – невід'ємна складова загального міжнародного ринку. Туризм – це екскурсії, походи і подорожі в яких відпочинок поєднується з пізнавальними і освітніми цілями.

Надзвичайно важливим є аналіз сучасного стану ринку туристичних товарів і послуг, перспектив його розвитку та значення туризму як джерела валютних надходжень у світову та національну економіку, розширення міжнародних контактів, забезпечення зайнятості населення тощо.

Туризм у всіх його формах є діяльністю, розвиток якої залежить від низки чинників: матеріальних ресурсів; обсягу вільного часу; віку, статі, стану здоров'я, рівня духовного розвитку, особистих смаків людей; використання певних засобів пересування та ін. [75, с. 225]

Масштаби економіки туризму залежать від кількості людей, які мають однакові потреби і бажання – здійснити туристичну подорож. В залежності від кількості людей, які відвідують країну зростає й виробництво туристичних товарів і послуг, а також створюються нові робочі місця.

У 1963 р. Римська конференція ООН з міжнародних подорожей і туризму запропонувала членам Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій

(МСОТО) дійти згоди у трактуванні терміна «відвідувач», який повинен характеризувати будь-яку особу, що відвідує країну.

Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації (ВТО) [59], відвідувач – це особа, яка здійснює подорож у будь-яке місце, що знаходиться поза межами звичного середовища перебування, на термін не більше 12 місяців поспіль, без заняття оплачуваною діяльністю з джерел відвідуваної країни з будь-якою метою .

Таким чином, можна стверджувати, що туризм - це сукупність, система, структура, галузь, що включає такі особливості, діяльність та послуги:

- діяльність туристичних організацій - туроператорів та турагентів;
- рекреаційні, культурні, спортивні та інші розважальні послуги;
- проживання та харчування;
- більшість послуг пасажирського транспорту, включаючи прокат автомобілів та використання транспорту для екскурсій;
- додаткові та допоміжні послуги, такі як послуги гідів, організація конгресів, страхування, пов'язане з туристичними фінансовими послугами - кредитні картки, туристичні чеки та допоміжні послуги, медичне обслуговування, торгівля товарами туристичного призначення та для використання туристами (безмитна торгівля, магазини в туристичних центрах) тощо.

1.2 Класифікація видів туризму

Існує багато підходів щодо класифікації туризму, що пояснюється неоднозначністю цього поняття. Згідно до Закону України "Про туризм" туризм класифікується за організаційними формами та видами (стаття 4) [65; 66].

В залежності від місця проведення подорожі туризм поділяється на міжнародний і внутрішній. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм-подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Класифікація туризму наведена на рис.1.1.

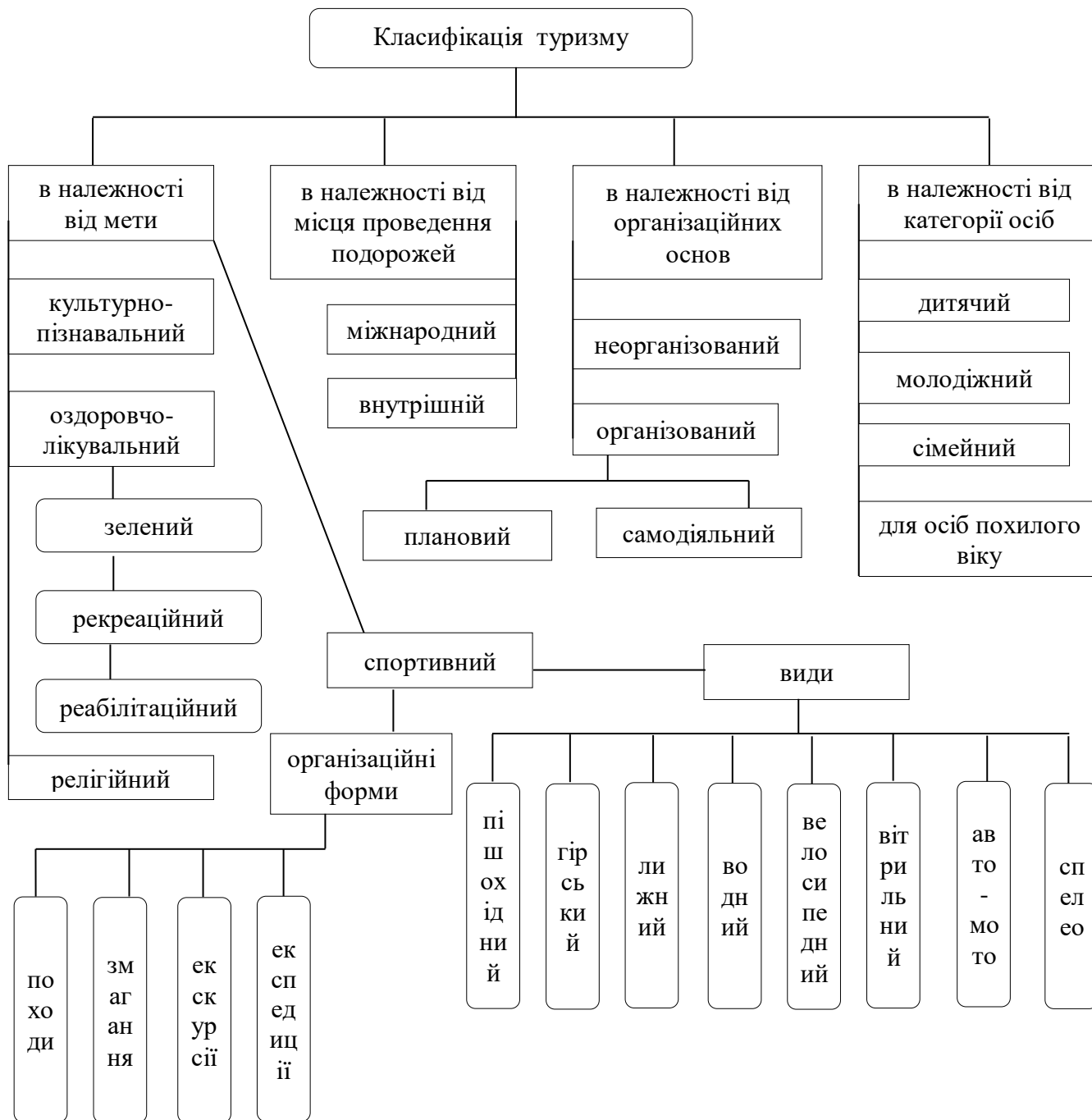

Рис. 1.1 Класифікація туризму за різними ознаками

Джерело: розроблено на основі даних[13]

Подорожі в межах України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території називаються внутрішнім туризмом. Як і у

міжнародному туризмі, мета та категорія учасників можуть бути різноманітними [13, с. 304].

Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі існують такі види туризму:

- дитячий;
- молодіжний;
- сімейний;
- для осіб похилого віку;
- для інвалідів.

Зрозуміло, що мета таких подорожей буде різною. Так, для дитячого туризму найбільш доцільними мають бути подорожі з культурно-освітньою, оздоровчо-лікувальною або спортивною метою. Що стосується молодіжного туризму, то найбільш часто подорожі проводять з спортивною та культурно-освітньою метою. Мета сімейного туризму - оздоровчо-лікувальна, культурно-пізнавальна, релігійна та спортивна. Особи похилого віку здійснюють, в основному, подорожі оздоровчо-лікувальні, релігійні, культурно-пізнавальні.

Залежно від мети подорожі туризм поділяють на такі види:

- спортивний;
- пізнавальний (екскурсійний);
- діловий;
- любительський (мисливський, рибальський);
- релігійний;
- рекреаційний;
- реабілітаційний;
- професійно-прикладний;
- учбовий;
- краєзнавчий;
- пригодницький;
- експедиційний;
- комерційний;

- комбінований;
- культурно-освітній;
- лікувально-оздоровчий;
- екологічний (зелений), тощо.

Запропоновані підходи до класифікації туризму, безперечно заслуговують уваги, але деякі позиції не мають чіткості та викликають певні питання. Так, не зрозуміло, чим відрізняються такі види туризму, як: діловий від комерційного, лікувально-оздоровчий від реабілітаційного (класифікація в залежності від мети подорожі); чому вид туризму "водний" віднесено у групу "за характером туристичного маршруту" та у групу "залежно від засобів пересування" тощо. Тому пропонуємо наступну класифікацію туризму [7, с. 178-180].

В залежності від мети туризм може бути: культурно-освітнім, оздоровчо-лікувальним, релігійним та спортивним.

Так, спортивний туризм має на меті покращити спортивні навички завдяки подоланню природних перешкод. Це означає вдосконалення всього набору знань, умінь і навичок, фізичної підготовленості, необхідних для безпечного пересування людини по місцевості. Для досягнення спортивної мети проводяться подорожі, насичені природними перешкодами, що дозволяє віднести їх до спортивних подорожей. За участь у спортивних кампаніях можуть присвоюватися спортивні звання та титули.

Пізнавальний туризм проводиться з метою розширення знань та уявлень щодо тих чи інших об'єктів, пам'яток соціального та природного змісту.

Діловий туризм передбачає здійснення турів, в процесі яких вирішуються комерційні справи: подорожі на конференції, симпозіуми, виставки тощо.

Релігійний туризм це здійснення подорожі віруючими по святих місцях.

Реалізація культурно-освітньої мети здійснюється при подорожах по містах, регіонах, країнах в процесі яких туристи знайомляться з архітектурою, пам'ятниками, музеями, опановуючи історію, культуру, звичаї та традиції різних народів.

Лікувально-оздоровча мета здійснюється в процесі рекреаційного, реабілітаційного та зеленого туризму.

Зелений туризм має на меті залучити міських жителів до відпочинку в екологічно чистій сільській місцевості. Такі поїздки здебільшого здійснюють сім'ї. Позитивні сторони цих подорожей: чисте повітря, екологічно чиста їжа, розміреність та неспішність життя тощо.

Рекреаційний туризм це відновлення фізичних й психічних сил людини засобами туризму. Це туризм активного відпочинку й оздоровлень, тому його часто називають оздоровчим.

Реабілітаційний туризм має цільову функцію - лікування визначених захворювань засобами туризму. При цьому використовуються необхідні кліматичні умови різних місць перебування туристів, цілющі джерела, дозоване навантаження на прогулянках, тощо.

Професійно - прикладний туризм має на меті вдосконалити професійні знання, вміння та навички завдяки туризму. Наприклад, для геологів, географів, військових спеціальностей та інших професій поліпшення подолання природних перешкод з точки зору професійної діяльності досягається спеціальною підготовкою в туристичних підходах.

Учбовий туризм це здійснення подорожі з метою отримання певних знань.

Велика різноманітність видів туризму та форм його проведення зумовлює необхідність виділення груп, за якими зручно його класифікувати:

- за характером туристичного маршруту існують такі види туризму: рівнинний, гірський, водний, спелео, повітряний, космічний, змішаний;

- залежно від засобів пересування: пішохідний, лижний, кінний, автомобільний, велосипедний, водний, автобусний, залізничний, авіаційний, комбінований;

- за місцем проведення подорожі розрізняють туризм внутрішній (національний) та зовнішній (міжнародний);

- за діяльністю - туризм з активними (веслові судна, плоти, катамарани, велосипеди та інші) і пасивними (морські та річкові круїзи, подорожі на автобусах, яхтах, тощо) засобами пересування;

- за способом організації подорожі (організований і неорганізований, плановий та самодіяльний);

- за туристичною програмою (традиційний, екзотичний та екологічний);

- за сезонністю (літній, зимовий та міжсезонний туризм);

- за рівнем доступності й соціальної значимості в житті суспільства туризм ділиться на соціальний, що має масовий характер у зв'язку з його доступністю широким колам населення, й елітарний, доступний з тих або інших причин (за ціною, за фізичним навантаженням тощо) обмеженому контингенту.

Залежно від місця подорожі туризм поділяється на міжнародний та внутрішній, який може бути далеким і близьким залежно від відстані. Міжнародний туризм, у свою чергу, поділяється на в'їзний (іноземці в Україну) та виїзний (громадяни України - за кордон). Внутрішній туризм передбачає подорожі громадян в межах своєї держави.

Як міжнародні, так і внутрішні подорожі можна проводити для культурних, освітніх, оздоровчих, релігійних та спортивних цілей, організувати для дітей, молоді, сімей тощо.

За організаційними основами туризм ділиться на організований і неорганізований. Організований туризм за формами організації ділиться на плановий й самодіяльний [83, с. 264].

У плановому туризмі учасники подорожують автобусами, літаками, теплоходами, поїздами за запланованими маршрутами, зупиняються в готелях або на таборах, де їм забезпечено ночівля, харчування та путівник. У плановому туризмі туристичні послуги надаються певними організаціями (туристичні компанії та фізичні особи, які мають патенти на право подорожі тощо) певним (плановим) порядком за путівками.

Туристичні послуги можуть бути комплексними та приватними, наприклад: розробка маршрутів, укомплектування груп, матеріально-технічне забезпечення (транспорт, харчування, проживання, підтримка, туристичне обладнання, безпека, екскурсії тощо). У плановому туризмі існують регулярні вимоги до туризму (ліцензування, сертифікація тощо).

У самодіяльному туризмі туристичні послуги забезпечуються на основі самодіяльності туристів. Туристи самі обирають маршрути і спосіб пересування, забезпечують собі харчування, нічліг і місце відпочинку, намічають і здійснюють екскурсії [64, с. 27].

Слово " самодіяльність " - це прояв особистої ініціативи в будь-якому випадку. Самодіяльність - це висока форма соціальної діяльності і його слід розуміти як внутрішнє детерміноване самовираження особистості чи групи. Тому самодіяльний туризм - суспільно значуще явище.

Самодіяльний туризм як сфера масової самодіяльності включає все різноманіття аматорських туристичних заходів, які проводяться відповідно до нормативно-правової бази туризму в країні. Ряд документів, а також низка державних та громадських організацій, які стежать за їх дотриманням, створюють керовану систему аматорського туризму. Ось чим аматорський туризм відрізняється від неорганізованого туризму, де випадки порушення правил охорони навколишнього природного середовища та інших норм не поодинокі.

Чітка організація, продуманий розвиток маршруту, правильна подорож та дисципліна, без усього цього неможливо виконувати туристичні завдання туристичними засобами. Виконання функцій керівника туристичної групи пов'язане з наявністю у людини певних якостей: організаційних, комунікативних, творчих тощо. Крім того, керівник та члени туристичної групи повинні мати знання та навички з географії, гідрології, біологія, метеорологія, історія, етнографія, медицина, кулінарія тощо, що забезпечує безпечне здійснення поїздки.

Висновки до розділу 1

В Законі України "Про туризм" від 15 вересня 1995 р визначається наступне: туризм - це тимчасовий виїзд (подорож) осіб з постійного місця проживання з освітніми, медичними, професійними, діловими, спортивними, релігійними та іншими цілями на період від 24 годин до одного року поспіль, не займаючись платною діяльністю в місці тимчасового перебування.

Відповідно до Закону України "Про туризм" суб'єктами туризму являються підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, фізичні особи, які зареєстровані у порядку, передбаченому чинним законодавством України та мають ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з надання туристичних послуг.

Туризм – найдинамічніша сфера людської діяльності, чинник економічного та культурного розвитку, міжнародного взаєморозуміння, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, миру, дотримання прав людини та основних свобод без різниць у расі, статі, мові та релігії. Економічним джерелом створення нових робочих місць та отримання прибутку, розвитку інфраструктур є туризм.

Зрозуміло, що мета подорожей буде різною. Так, для дитячого туризму найбільш доцільними мають бути подорожі з культурно-освітньою, оздоровчо-лікувальною або спортивною метою. Що стосується молодіжного туризму, то найбільш часто подорожі проводять з спортивною та культурно-освітньою метою. Мета сімейного туризму - оздоровчо-лікувальна, культурно-пізнавальна, релігійна та спортивна. Особи похилого віку здійснюють, в основному, подорожі оздоровчо-лікувальні, релігійні, культурно-пізнавальні.

Отже, туризм – це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні фактори, має невичерпний потенціал для постійного прогресу, пов'язане з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Динаміка розвитку міжнародного туризму

Як зазначалося в першому розділі, туризм є найбільш перспективною та однією з провідних галузей світової економіки. Просування бізнесу в сфері туризму здатне гарантувати істотний вклад в економіку країни у наданні нових робочих місць, поповнення державного бюджету за допомогою сплати податків та відвідуванням України іноземними туристами. Загалом економіка в сфері туристичного бізнесу являє собою комплекс соціальних взаємин, що з'являються в процесі здійснення туристичної діяльності, тобто при виробництві, розподілі, обміні і споживанні туристичного продукту, що базується на економічній теорії [59].

Одне з головних завдань кожної держави - збирати дані про потік туристів, аналізувати та збирати інформацію про розмір внесків в економіку, кількість робочих місць, інвестиції та інше. Це також дає можливість порівняти власні результати в галузі туризму та результати інших країн, щоб знайти найбільш ефективні заходи щодо залучення туристів у певний період часу.

Основна тенденція сучасного розвитку - це інтернаціоналізація світових економічних відносин. Одним із проявів глобалізації світової економіки можна вважати швидкий розвиток міжнародних ринків послуг, у тому числі і туризму. Туризм сьогодні - це сфера соціально-економічного комплексу, який швидко розвивається.

Головною ознакою туризму вважається є його здатність впливати на розвиток економіку регіону, країни і світу.

Світові тенденції розвитку туризму свідчать про зростання його ролі як на локальних рівнях, так і світовому. Міжнародні туристичні потоки протягом

2017-2019 років характеризувалися, в основному позитивними зрушеннями (рис. 2.1).

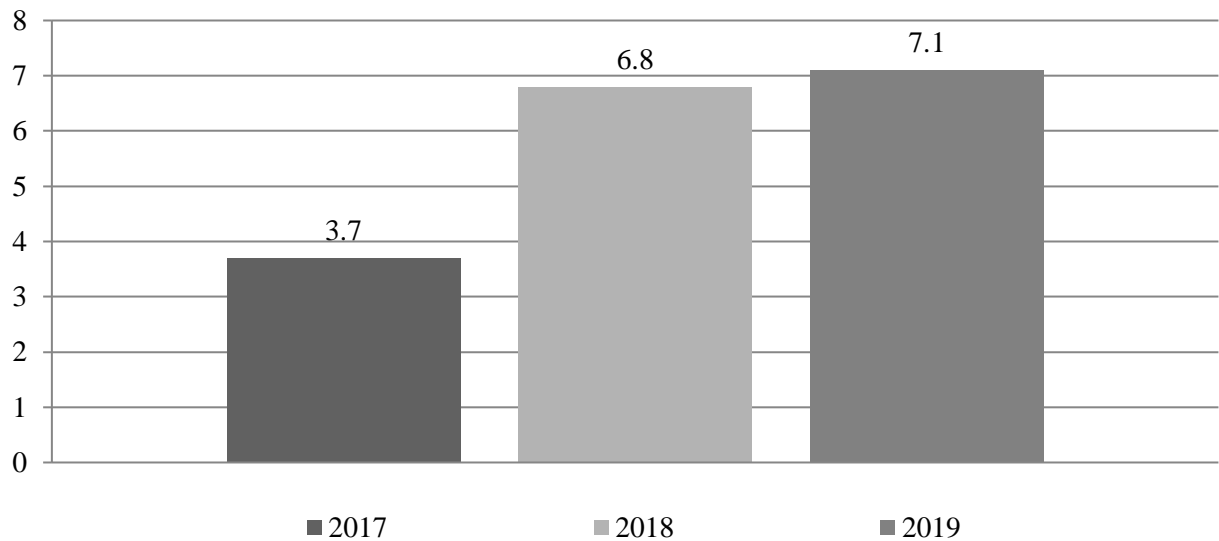

Рис. 2.1. Динаміка зміни міжнародних туристичних потоків, %

Джерело: розроблено на основі даних [59]

Отже, досліджуючи динаміку процесів у туристичних потоках протягом 2017-2019 років, доцільно зазначити, що міжнародні туристичні потоки мають тенденцію до зростання. Так, 2019 рік характеризувався як період найбільшого притоку, досягнувши піку зростання 7,1%, що на 0,3 більше на попередній рік.

Динаміка міжнародних туристичних надходжень наведена на рис. 2.2.

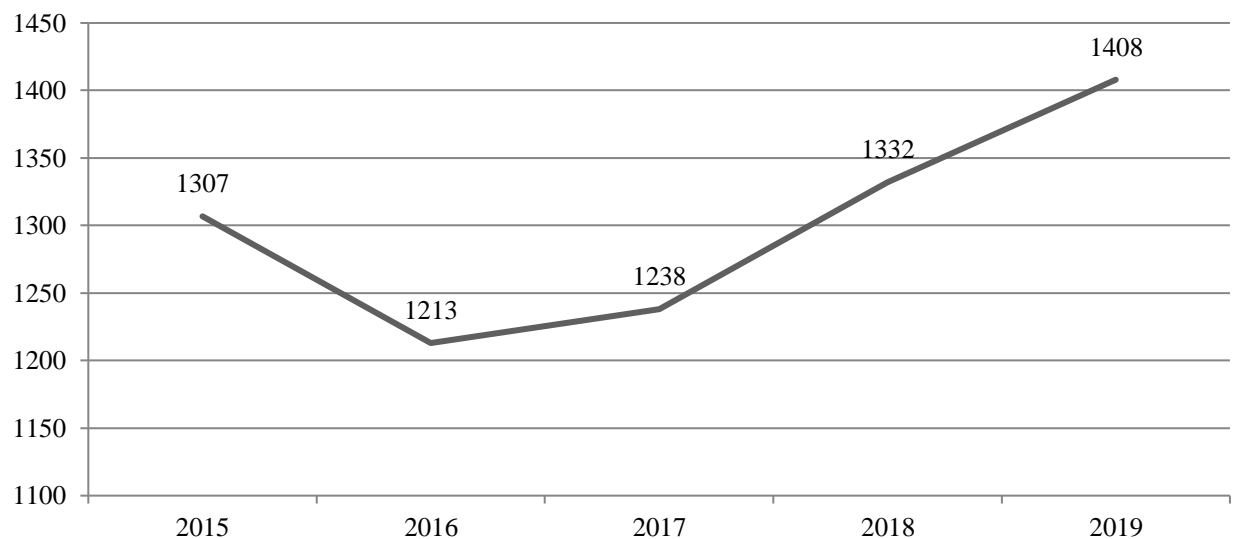

Рис. 2.2 Динаміка міжнародних туристичних надходжень, млн. дол.

Джерело: розроблено на основі даних [59]

Дослідуючи міжнародні туристичні надходження протягом 2015-2019 років (рис.2.2), слід відмітити, що по даному показнику, у 2018 році також відбулися позитивні зрушення на 5% по відношенню до попереднього року, тобто на 94 мільярдів доларів більше ніж у 2017 році та досягнувши 1 332 мільярди доларів. У 2019 році також спостерігається тенденція росту показника – 1408 млн дол., що на 76 млн дол. більше ніж у попередньому році. Найменший показник спостерігається у 2014 році – 1213 млн дол.

Туризм - одна з провідних галузей економіки України, яка забезпечує не лише доходи бюджету, а й створює робочі місця, розвиває позитивний імідж держави, підвищує конкурентоспроможність національних туристичних продуктів.

Проаналізуємо динаміку туристичних потоків України а таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка туристичних потоків України за 2017-2019 рр.

Види туристів	Роки			Темпи приросту, %	
	2017	2018	2019	2018/2019	2019/2019
Всього	2549606	2806426	4557447	9,1	38,4
В'їзні (іноземні) туристи	35071	39605	75945	11,5	47,9
Виїзні туристи	2060974	2289854	4024703	10,0	43,1
Внутрішні туристи	453561	476967	456799	4,5	-4,4

Джерело: розроблено на основі даних[60]

За отриманими даними можна зробити висновок, що протягом періоду аналізу (2017-2019 рр.) динаміка кількості іноземних громадян, які відвідали Україну, та зміна кількості громадян України, які виїжджають за кордон, мали подібні тенденції.

Обидва потоки у 2019 році мають тенденцію до зростання більш ніж на 40%, що свідчить про збільшення попиту, незважаючи на економічну ситуацію в Україні. Причинами такої різкої зміни динаміки можна назвати збільшення

кількості та рейсів міжнародного авіаційного сполучення, що прискорює та ефективно впливає на розвиток туризму.

Щодо внутрішніх туристів, то відносно суттєвих змін не спостерігається: у 2018 році відбулося незначне підвищення потоку внутрішніх туристів, коли як у 2019 році майже на такий самий відсоток потік знизився.

Низький рівень використання потужності туристичного потенціалу України підтверджується також і незначним внеском туристичної сфери в ВВП (рис. 2.3).

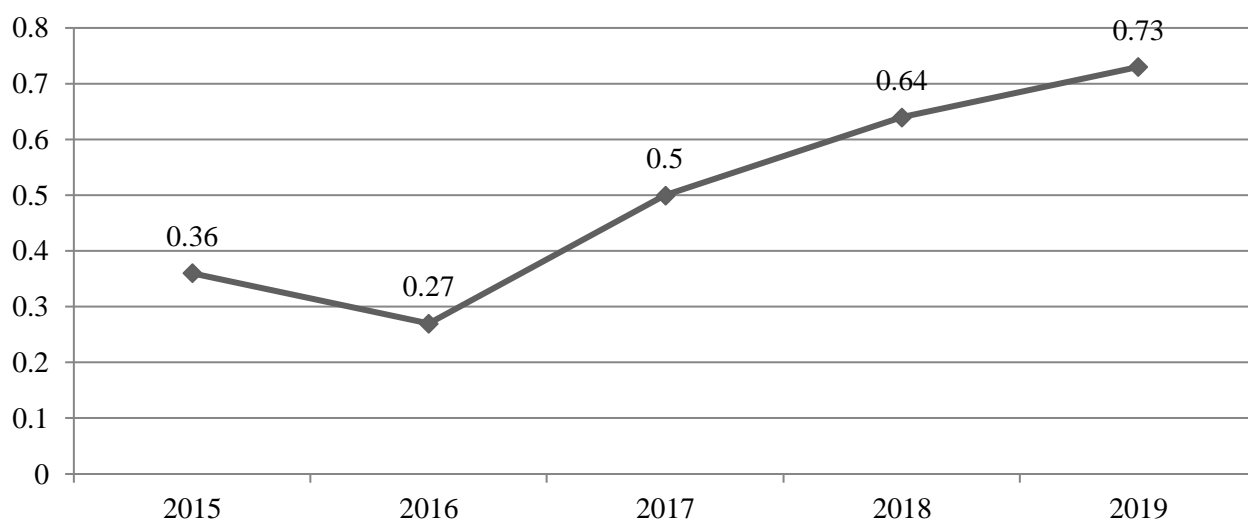

Рис. 2.3 Зміна частки доходів України від надання туристичних послуг у складі ВВП України у 2019 році

Джерело: розроблено на основі даних[60]

Якщо порівняти частку туризму у ВВП України у 2018 році, то вона становитиме 0,64%, у той час, коли світова практика показує 6-10%. Це свідчить про те, що рівень розвитку туризму в Україні знаходиться на дуже низькому рівні. З графіку можна простежити, що найменші показники доходів України від туристичної діяльності були в 2015 та 2016 роках, 0,36 та 0,27 відповідно, що є результатом початку анти-терористичної операції на сході України. З цього часу доходи зросли майже в 3 рази, що є позитивною тенденцією для розвитку туризму в майбутньому.

Країнами-лідерами, які українці обрали для виїзду за кордон 2019 році були наступні (рис. 2.4). Перше місце у вподобаннях українців для виїзду за кордон займає Польща, при чому 98% туристів основною метою вказували приватну поїздку, що була характерною і для інших країн для відвідування. Майже в 3 рази менше туристичних надходжень надійшло з Росії та Угорщини. Білорусь, Молдова, Румунія та Туреччина мають приблизно однакові значення надходжень, а на останніх місцях перебувають Словаччина та Єгипет.

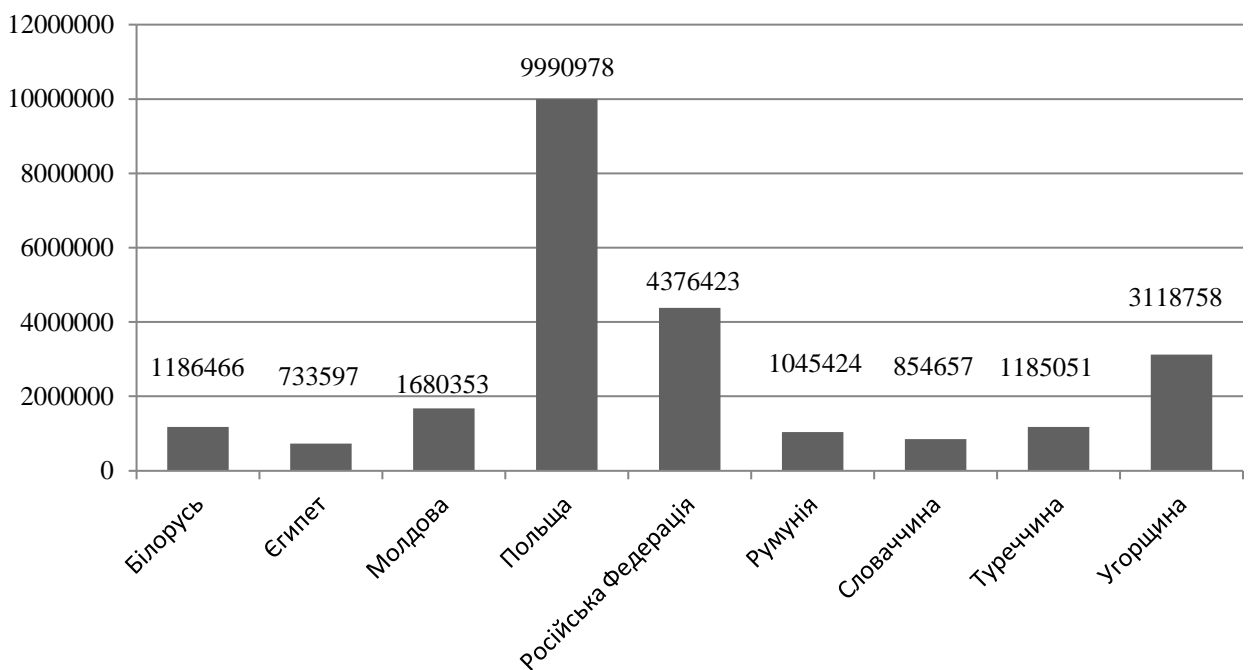

Рис. 2.4 Динаміка міжнародних туристичних надходжень України з різних країн у 2019 році, млн. дол.

Джерело: розроблено на основі даних[60]

Розподіл за країнами чисельності іноземних громадян, які відвідали Україну у 2017 році та приріст (спад) порівняно з 2016 роком наступний: Молдова - 32,9% (-5,6%), Білорусь - 13,4% (-3,7%), Росія -11,3% (+16,8%), Угорщина -9,3% (+18,6%), Польща - 8,8% (+3,3%), Румунія - 5,7% (+1,4%), Словаччина - 3% (-0,6%) та інші країни (15,6%) (, табл.2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка структури ТОП-20 країн світу, громадяни яких відвідали
Україну в 2017 - 2019 роках

Назва країни	Рік			Частка,%	Приріст 2019/2018	
	2017	2018	2019		осіб	%
Молдова	4587265	4739590	4474151	32,9	265439	5,6
Білорусь	1606094	1898539	1827751	13,4	-70788	-3,7
Росія	2438335	1320988	1542631	11,3	221643	16,8
Угорщина	877378	1072080	1271173	9,3	199093	18,6
Польща	1132078	1156907	1195089	8,8	38182	3,3
Румунія	585019	765010	775823	5,7	10813	1,4
Словаччина	417401	413176	410732	3,0	-2444	0,6
Ізраїль	101919	149620	217160	1,6	67540	45,1
Туреччина	120490	142883	206706	1,5	63823	44,7
Німеччина	132687	155768	171455	1,3	15687	10,1
Таджикистан	37323	54001	165158	1,2	111157	140,5
США	81838	108492	138202	1,0	29710	27,4
Узбекистан	159012	68823	136021	1,0	67198	92,6
Азербайджан	69776	75777	105874	0,8	30097	39,7
Італія	55412	63305	77840	0,6	14535	23,0
Великобританія	44244	54835	70414	0,5	15579	28,4
Франція	39944	45999	54280	0,4	8281	18,0
Литва	30928	35308	52273	0,4	16965	48,0
Чехія	35281	39501	49051	0,4	9550	24,2
Грузія	35022	37849	48414	0,4	10565	27,9
Всього	13049138	12886231	13605916	100,0	719685	5,6

Джерело: розроблено на основі даних[60]

Аналізуючи таблицю 2.2, можна стверджувати, що всього потік туристів з досліджених країн у 2019 році збільшився на 5,6% порівняно з 2018 роком, що є позитивною тенденцією. Найбільше частка іноземних туристів припадає на Молдову, Білорусь та Росію, 32,9%, 13,4% та 11,3% відповідно.

Частіше туристи Таджикистану та Узбекистану стали більше подорожувати Україною, про це говорить більше ніж 140% приросту у 2019 році по відношенню до 2018 року. Наступними лідерами з відвідування України є туристи Литви, Ізраїлю, Туреччини та Азербайджану. Їх приріст у 2019 році по відношенню до 2018 року становить приблизно 40%. Від’ємний приріст відвідування України спостерігається лише у Білорусії – на 3,7% туристів стало менше подорожувати Україною у 2019 році по відношенню до минулого року.

На рис. 2.5 зображена структур поїздок закордон громадян України за мотивами.

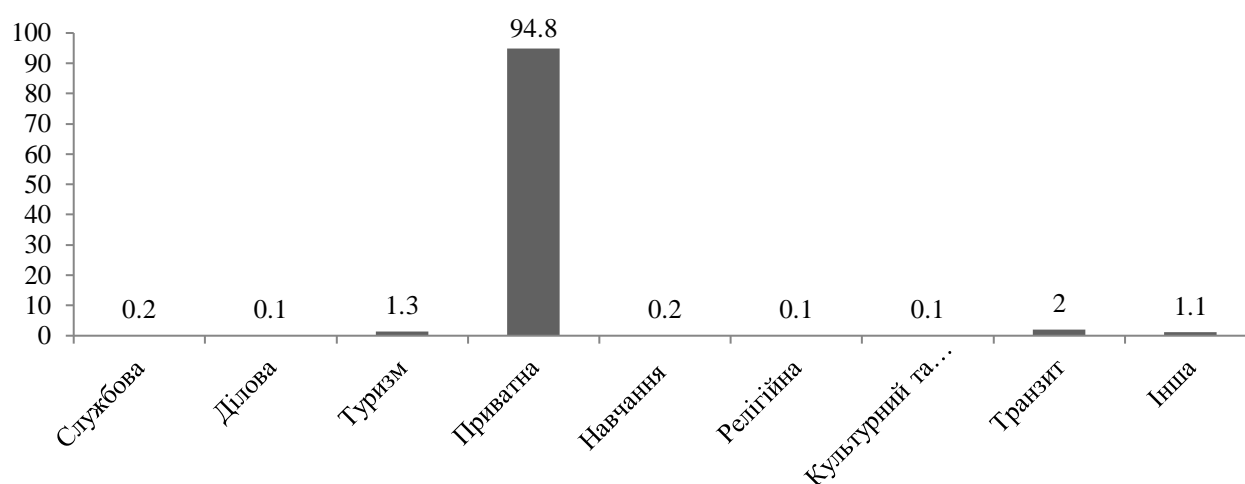

Рис. 2.5 Структури мотивації туристичних поїздок іноземних громадян до України у 2019 році

Джерело: розроблено на основі даних[60]

Аналіз мотивації туристичних поїздок (ділова, приватна, туристична, навчання, службова, релігійна тощо) іноземних громадян до України у 2019 році показав, що найбільшу частку серед усіх видів поїздок складають приватні. Відсоток приватних поїздок іноземних туристів в Україну за досліджуваний період становить 95,3% у 2019р.

З поширенням коронавірусу туристична індустрія зіткнулася з кризою, яка може бути найгіршою в історії. Туризм становив близько десятої частини зростання світової економіки. В останні роки галузь навіть називали її глобальним драйвером. Зрештою, вона розвивалася набагато швидше, ніж світова економіка в цілому.

Всесвітня організація туризму (UNWTO) опублікувала оновлену оцінку потенційного впливу COVID-19 на міжнародний туризм. Враховуючи безпрецедентне введення обмежень на подорожі по всьому світу, спеціалізоване агентство ООН з туризму очікує, що кількість іноземних туристів у 2020 році зменшиться на 20-30% порівняно з 2019. Однак UNWTO підкреслює, що ці показники базуються на останніх подіях, оскільки світова спільнота стикається з безпрецедентним соціальним та економічним викликом.

Всесвітня туристична організація прогнозує, що до 2020 року кількість туристів у всьому світі знизиться на третину - з 1,4 до 1 млрд осіб. Дискусія в галузі рухається радше в напрямку якісно орієнтованого туризму. Туроператори та їхні партнери в цільових регіонах використовують цей час, щоб зробити свої пропозиції більш екологічними. Серед клієнтів також є певна готовність подорожувати в майбутньому екологічніше, якщо витрати це дозволять.

UNWTO розглядає три можливі сценарії подальшого розвитку подій відносно строків відкриття кордонів:

- сценарій 1 (-58%) у разі поступового відкриття міжнародних кордонів та послаблення обмежень для туризму на початку липня;
- сценарій 2 (-70%) у разі поступового відкриття міжнародних кордонів та послаблення обмежень для туризму на початку вересня;
- сценарій 3 (-78%) у разі поступового відкриття міжнародних кордонів та послаблення обмежень для туризму на початку грудня. [95]

2.2 Оцінка розвитку туризму в Україні

Рівень забезпеченості України туристичними ресурсами досить високий, але їх екологічний стан з кожним роком стає все більш загрозливим. Це пов'язано з байдужістю більшості суспільства до екологічного стану навколишнього середовища - є викиди шкідливих речовин промисловими підприємствами у водойми, сміття замість переробки відкидається населенням у ліси та зелені насадження, браконьєри вбивають тварин, занесених до Червоної книги. [90]

До антропогенних ресурсів відносяться історико-культурні пам'ятки, духовні цінності, релігійні пам'ятки тощо. Вони утворюють національне надбання держави. Їх кількість, різноманітність, історична цінність та стан збереженості визначають ступінь привабливості регіону для потенційних туристів. Нажаль, фінансування антропогенних ресурсів в нашій державі недостатнє, більшість з них потребує реконструкції та збереження, оскільки без залучення додаткових фінансових інвестицій вони знаходяться на межі знищення.

Оцінюючи туристичну привабливість, слід враховувати комплексність оцінки територій та об'єктів, як з точки зору культурної, так і з точки зору природної цінності. У всіх критеріях – як запропонованими ЮНЕСКО, так і національних критеріях – для природних та культурноісторичних об'єктів, спільним критерієм є унікальність, неповторність і цінність об'єкту (природна чи культурно-історична).

Статус Об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО підвищує престиж території та закладів, що ними управляють, сприяє популяризації об'єктів, тобто вже виражає собою високу оцінку привабливості території.

До списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входять сім українських культурних та природних пам'яток:

- “Київ: Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами, Києво-Печерська лавра” (внесено у 1990р.);

- Ансамбль історичного центру м.Львів (1998р.);

- транскордонний (10 країн) об’єкт науково-культурної спадщини „Дуга Струве” (геодезичні пункти Баранівка, Катеринівка, Старонекрасівка, Фельштин, 2007р.);

- об’єкт природної спадщини „Букові праліси Карпат” (спільна українсько-словацька транскордонна номінація, 2007р.); у 2011 році 35-а сесія Комітету всесвітньої спадщини прийняла рішення, за підтримки України та Словаччини, про приєднання до зазначеного об’єкта німецької номінації “Древні букові ліси Німеччини”;

- Резиденція Буковинських та Далматинських митрополитів (2011р., нині будинок Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича);

- Дерев’яні церкви Карпатського регіону України і Польщі (2013 р., спільна українсько-польська номінація);

- Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора (2013 р.)

Одним із факторів, що знижують туристичну привабливість, є відсутність збереження більшості об’єктів огляду, несвоєчасна реконструкція та недостатня інформаційна підтримка об’єктів. На загальну оцінку регіональної туристської системи також впливають інші фактори.

Важливими для вибору об’єкта та його загального сприйняття є також його доступність, як територіальна, так і цінова, інформаційна та часова, комфортність перебування безпосередньо в точці та зручність під час переїзду з одного пункту до іншого, наявність певних розваг та подій, та загальна атмосфера. [91]

Просування туристичного продукту споживачеві відіграє значну роль у туристичному бізнесі, оскільки охоплює комплекс заходів, які в свою чергу спрямовані на підготовку та формування до реалізації туристичного продукту чи окремих туристичних послуг. Такі заходи включають: рекламу в засобах

масової інформації, рекламу на телебаченні, фантазійна реклама, рекламу товару, директ-мейл, зовнішню рекламу, ярмарки та інше.

На ринку туристичних послуг споживачеві пропонується товар у вигляді конкретного туру, який включає заздалегідь розроблений набір туристичних товарів і послуг, які безпосередньо необхідні під час подорожі певним маршрутом. Формування цільової орієнтації туристичного продукту в турі є основною функцією туроператорів, які готують цей товар до продажу в повному вигляді.

Туристичний бізнес як складова економічного комплексу країни характеризується певними властивостями і функціями (рис.2.6).

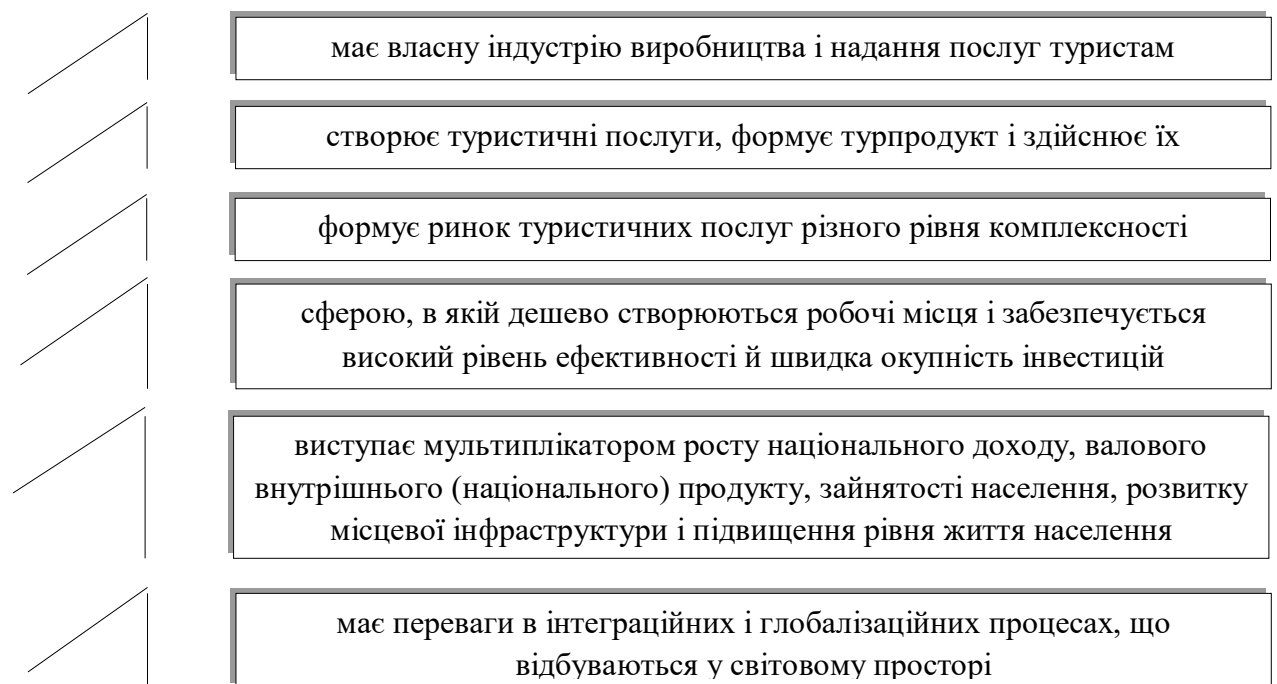

Рис. 2.6 Властивості і функції туристичного бізнесу

Джерело: розроблено на основі даних[3]

Для оцінки реальної ситуації на туристичному ринку України розглянемо ще й регіональний аспект. Кількість функціонування суб'єктів туристичної

діяльності за регіонами України характеризується нерівномірним розподілом (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Суб'єкти туристичної діяльності в Україні у 2019 році за регіонами

	Кількість суб'єктів туристичної діяльності, усього	У тому числі		
		тур-оператори	тур-агенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Україна	1833	529	1243	61
Вінницька	25	7	18	–
Волинська	19	3	12	4
Дніпропетровська	119	12	107	–
Донецька	31	6	25	–
Житомирська	16	3	11	2
Закарпатська	28	14	14	–
Запорізька	62	4	58	–
Івано-Франківська	34	10	23	1
Київська	45	6	35	4
Кропивницька	13	–	13	–
Луганська	8	–	8	–
Львівська	142	58	72	12
Миколаївська	18	3	15	–
Одеська	135	17	111	7
Полтавська	15	–	14	1
Рівненська	27	1	23	3
Сумська	18	3	15	–
Тернопільська	20	7	10	3
Харківська	83	4	79	–
Херсонська	16	1	11	4
Хмельницька	25	1	20	4
Черкаська	27	7	19	1
Чернівецька	39	9	30	–
Чернігівська	12	1	11	–
м.Київ	856	352	489	15

Джерело: розроблено на основі даних[64]

Виходячи з даних таблиці 2.3 можна сказати, що найбільше суб'єктів туристичної діяльності (тур агенцій, туроператорів, суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність) зареєстровано в м.Києві (856 од.), в Одеській (135 од.)

та Львівській (142 од.). Чернігівська (12 од.), Луганська (8 од.) та Кропивницька (13 од.) області налічують найменше одиниць туристичної діяльності в своїх регіонах.

Туристична інфраструктура включає всі штучно створені рекреаційні заклади (готелі, санаторії, ресторани) та об'єкти побудовані для загального користування і сполучення (автомобільні магістралі, залізничні шляхи, вокзали, аеропорти тощо). Наявність достатньої кількості засобів розміщення туристів, які б відповідали запитам різноманітних верств населення сприяє підвищенню туристичної привабливості території.

Серед великої кількості туроператорів, які функціонують на туристичному ринку м. Київ визначимо лідерів на основі рейтингів різних маркетингових компаній та відгуків туристів (табл. 2.4 та табл. 2.5)[34, с. 175].

Таблиця 2.4

Рейтинг туроператорів в м. Києві за кількістю обслужованих туристів

Місце	Туроператор	Кількість туристів, які скористалися послугами туристичного оператора, тис.чол
1	«Join UP!»	500
2	«Anex Tour»	374
3	«TPG»	300
4	«Coral Travel»	170
5	«Pegas Touristik»	130
6	«TEZ TOUR» 120 7	120
7	«TUI Ukraine»	100
8	«Аккорд-тур»	77
9	«Mouzenidis Travel»	54
10	«Феєрія»	50

Джерело: розроблено на основі даних[24]

Отже, аналіз таблиці 2.4 показав, що найбільше туристів м. Києва користувалося послугами таких туроператорів, як «Join UP!» (500 тис чол.), «AnexTour» (374 тис чол.) та «TPG» (300 тис чол.). Рейтинг туроператорів за відгуками туристів наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Рейтинг туроператорів за відгуками туристів

Місце	Туроператор	Кількість туристів, які скористалися послугами туристичного оператора, тис.чол
1	«Аккорд-Тур»	5124
2	«TPG»	5059
3	«Феєрія»	5008
4	«Альф»	3494
5	«TEZTOUR»	2550
6	«Гамалія»	2055
7	«MouzenidisTravel»	2030
8	«PegasTouristik»	2010
9	«JoinUP!»	1734
10	«TUIUkraine»	1679

Джерело: розроблено на основі даних[24]

Рейтинг туроператорів за відгуками туристів з всієї України відрізняється від даних таблиці 2.4 . Так, на перше місце туристи ставлять туроператора «Аккорд-Тур» (5124 тис чол.), «TPG» (5059 тис чол.) та «Феєрія» (5008 тис чол.).

Нажаль, більшість регіонів України не забезпечена достатньою кількістю готельних комплексів, санітарно-гігієнічних приміщень, які могли б вмістити необхідну кількість туристів. Стан дорожнього покриття потребує капітального ремонту та змін технології будівництва нових доріг. Трудові ресурси відіграють важливу роль у формуванні туристичної привабливості. Зрештою, це залежить від професіоналів, які працюють в туристичній галузі, на якому рівні надаються послуги та чи захоче турист використати його вдруге.

Після прийняття Україною незалежності стан туристичного ринку був не в досить стабільному та розвиненому рівні, причинами цього стали:

- низький рівень кваліфікації працівників галузі , що зумовило неякісний і не професійний рівень обслуговування;

- відсутність грамотної системи дій, яка вивела б туристичний рівень України на світовий рівень;
- технологічна відсутність ефективних туристичних нововведень[92].

2.3 Механізм державного регулювання туристичної діяльності України

Держава повинна забезпечити заходи для стримування стихійного розвитку туризму. Уряд повинен вжити спеціальних заходів для підтримки туристичної галузі й забезпечити базову інфраструктуру для розвитку туризму. Потреба в державній підтримці та регулюванні туризму як синтетичної, складної сфери діяльності та багатогранної економічної системи з розгалуженою мережею комунікацій, яка охоплює понад 40 суміжних галузей національної економіки (транспорт, зв'язок, продовольство) є очевидна [85, с. 284-285].

Необхідність впливу органів державної влади на розвиток туризму доведена світовою практикою. Так, в Гаазькій декларації по туризму зазначено, що туризм має плануватися державною владою на комплексній і послідовній основі з урахуванням усіх аспектів цього феномена.

Державне регулювання економіки та туризму зокрема є, насамперед, суб'єктивною формою його регулювання. Тому його ефективність обумовлена тим, наскільки держава при виконанні своїх регулювальних функцій враховує об'єктивні економічні закони, особливо закони ринку, згідно з якими діє ринковий механізм. У цьому сенсі закони ринкового механізму створюють об'єктивну межу для втручання держави в економіку.

Інакше кажучи, ринковий механізм – сфера державного невтручання. Більше того, держава повинна сприяти розвитку ринкового механізму, усувати штучні перешкоди, які можуть створювати для нього монополістичні підприємства. Вона може втручатися в ринковий механізм тільки в одному випадку, коли цей механізм ще не досягнув необхідного потенціалу й тому не здатний виконувати

свою позитивну роль в економіці. Знайти межу такого втручання – актуальне завдання органів публічного управління [48, с. 229-230].

Мета такого впливу держави - створити такі умови, за яких належне (якісне та кількісне) задоволення потреб споживачів туристичних послуг супроводжується не лише реалізацією потенціалів суб'єктів туристичної діяльності, а й покращенням соціальної та економічної ситуації в країні; забезпечення прав громадян, закріплених Конституцією України на відпочинок, свободу пересування, безпечне середовище для життя та здоров'я, задоволення духовних потреб та інші права; відновлення та зміцнення здоров'я, безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, права та законні інтереси власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд; створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, підтримка пріоритетних напрямків туризму; формування сприятливих умов для функціонування та розвитку туристичного сектору та суміжних районів і галузей, пов'язаних з матеріальним виробництвом та сферою послуг національної економіки [84, с. 28-30].

Основними функціями державного регулювання розвитку індустрії туризму є:

- загальна організація та правова регламентація туристичної діяльності, планування розвитку туризму, контроль і нагляд за туристичною діяльністю;
- регулювання окремих видів туристичної діяльності;
- створення сприятливого іміджу країни або регіону;
- забезпечення охорони навколишнього середовища та істотних пам'яток;
- підтримка зовнішньоекономічної діяльності туристичних підприємств;
- кадрове забезпечення туризму;
- забезпечення діяльності органів держави з інформаційної точки зору, тобто пошук, отримання, обробка, аналіз інформації, яка є необхідною для здійснення управлінської діяльності з боку держави (інформаційне забезпечення державного управління);

– прогнозування та моделювання тенденцій, що характеризують розвиток системи державного управління, державних органів, стандартів державного управління;

– планування - пов'язане з визначенням темпу, спрямованості, пропорцій, показників кількісних та якісних типів, що характеризують розвиток різних процесів у системі державного управління, зокрема, здійснення державних функцій (економічних, соціокультурних, військових, оборонних тощо);

– організація – функція, що покликана формувати систему державного управління на базі визначених принципів і методів, окреслювати структуру керуючої та керованої підсистем у державному управлінні;

– розпорядництво – функція, що стосується оперативного регулювання поточних відносин, які традиційно виникають як результат реалізації повноважень державних органів і посадових обов'язків, забезпечення потрібного режиму державної діяльності у формі прийняття правових управлінських актів: наказів, розпоряджень, правил, інструкцій тощо;

– керівництво – функція, що пов'язана зі встановленням визначеного переліку нормативів і правил як діяльності в цілому, так і окремих дій державних органів (зокрема, державних службовців, посадових осіб);

– координація – функція, що повинна узгоджувати діяльність різних органів держави для сумісного досягнення поставлених цілей і завдань державного управління;

– контроль – це виявлення, чи відповідають стан і структура системи державного управління визначеним рівням і стандартам;

– аналіз і оцінка загальних результатів діяльності, а також окремих дій державних органів; співставлення відповідності планових і фактичних заходів в системі державного управління;

– виявлення проблемних аспектів державного управління, а також встановлення ступеня відповідності управлінських дій і нормативно-правової бази принципам доцільності й законності;

– регулювання – функція, покликана ефективно застосовувати методи і способи управління на державному рівні [58, с. 23].

Форми державної підтримки варіюються від прямих інвестицій, спрямованих на формування туристичної інфраструктури, витрат на підготовку кадрів, наукова і рекламно-інформаційне забезпечення, просування національного туристичного продукту на світовому ринку до податкових і митних пільг, стимуляційний приплив інвестицій, розвиток внутрішнього та в'їзного туризму; державне фінансування; надання податкових, валютних, митних пільг; надання у користування державного майна, в т.ч. на пільгових умовах; надання пільг при здійсненні страхових і кредитних операцій; надання інформаційної, організаційної, кадрової та іншої допомоги.

Реалізація ключових завдань державного регулювання туристичної галузі здійснюється за допомогою відповідного ефективного механізму, що представляє собою складну структуру системоутворюючого характеру, що складається з певних компонентів, які можуть забезпечити ефективність управлінських рішень внаслідок їх взаємодії; сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, які виконують взаємопов'язані функції для забезпечення сталого розвитку туризму; розвиток туристичної інфраструктури, державний вплив цілеспрямованого характеру на формування та підтримання туристично-рекреаційного середовища, регулювання напрямків та обсягів туристичних потоків, охорона рекреаційних ресурсів та природоохоронних територій, організація дозвілля, підготовка кваліфікованих кадрів для відпочинку комплекси в туризмі [68, с. 22].

Механізм реалізації туристичної політики держави включає: складання цільових програм з розвитку туризму на державному і регіональному рівнях; розроблення конкретних заходів щодо досягнення поставленої мети; державне регулювання розвитку туристичної сфери; компоненти організаційного (програми туристичного розвитку, розробка єдиної інформаційної системи, розвиток потенціалу туризму, створення позитивного туристичного іміджу) та

економічного характеру (стандартизація, сертифікація, ліцензування, кредитування, надання пільг митного та податкового спрямування) [42].

Механізм державного управління сферою туризму - це складна, штучно створена система, яка має чітку структуру та взаємозв'язки, і яка складається з таких підсистем: суб'єкт управління, об'єкт управління, форми та методи управління суб'єкта по відношенню до об'єкта, інформаційне забезпечення, укомплектованість, науково-методичне забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, організаційне забезпечення, які в результаті спільних дій впливають як на туристичний сектор загалом, так і на соціально-економічний стан території [62].

У науковій літературі також виділяють такі складові механізму державного регулювання туризму: економічні, організаційно-економічні, нормативно-правові, інформаційно-аналітичні, адміністративні, соціально-психологічні [81].

Рис. 2.7 Різноманітність складових механізму державного регулювання туризму

Джерело: розроблено на основі даних [81]

Згідно з дослідженнями Всесвітньої туристичної організації, можна виділити такі економічні механізми держави щодо туристичного сектора. Поперше, виділення державних субсидій для реалізації окремих туристичних проектів.

По-друге, надання пільгових позик за пільговими відсотками туристичним фірмам. Контроль за реалізацією проекту, під який вилається позика, здійснюється протягом усього строку його реалізації. По-третє, державне поручительство щодо позик і субсидій, наданих комерційними банками на розвиток туризму. Окремим економічним механізмом є виділення податкових пільг для фінансового стимулювання національних та іноземних інвесторів.

Правові механізми включають закони та нормативні акти, розробку правил та регулювання діяльності туристичних агентств та туроператорів.

Серед адміністративних механізмів можна виділити: послуги державних органів (видача ліцензій, дозволів, стандартизація та сертифікація туристичних підприємств), засоби переконання, інформаційно-рекламну підтримку, сприяння у міжнародній діяльності тощо [2, с. 17-18]. Серед механізмів державного регулювання туризму механізм регулювання є одним із основних, оскільки він встановлює певні правила для різних видів туризму, визначає правовий простір тощо.

Засоби реалізації регламентуючого механізму можна розділити на групи для забезпечення прав громадян, закріплених Конституцією України, а саме : на відпочинок, свободу пересування, відновлення та зміцнення здоров'я, безпечне середовище для життя та здоров'я, духовні потреби та інші права ; безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, власників або користувачів земель, будівель та споруд, інших суб'єктів туризму та їх об'єднань; збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля з урахуванням державних та громадських інтересів при плануванні та розвитку територій; створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, підтримка пріоритетних напрямків туризму; організація діяльності органів, що здійснюють державне регулювання.[12, с. 58-59]

Рис. 2.8 Загальна схема туристичного кластеру

Джерело: розроблено на основі даних [1, с. 103]

Попри значний рівень узагальненості на рис. 1.3, очевидно:

- 1) туризм може бути представлений системною структурою;
- 2) туризм функціонує у середовищі галузей - постачальників;
- 3) туристична діяльність спирається на п'ять основних складових, серед яких знаходяться “політика та державне регулювання” [5, с. 18].

Велике значення має організаційний механізм державного управління. Основне призначення організаційних елементів у складі механізмів державного управління – формування та посилення організаційного потенціалу суб’єктів управління як складової системи управління.

За природою основних параметрів організаційного процесу конкретні організаційні механізми можуть бути:

- організаційно-структурними – здійснюють управлінський вплив через формування структур та їх реструктуризацію;
- організаційно-адміністративними – впливають на діяльність персоналу;
- організаційно-технічними – впливають на технічні, соціотехнічні та технологічні параметри управлінського процесу;

– організаційно-економічними – впливають на економічні параметри управлінської діяльності;

– комплексними – мають усі або кілька вказаних ознак.

Стимули, які закладаються в основу організаційно-економічних механізмів і зумовлюють задану поведінку туристичних агентів-учасників туристичної сфери, обираються в кожному з визначених напрямів впливу на основі певних рамкових умов їх реалізації. Останні, у свою чергу, визначаються, виходячи з пріоритетів існуючої політики. Пріоритети формують і мету використання організаційно-економічних механізмів [70, с. 75-77].

До організаційно-економічних механізмів державного регулювання належать: розробка державної політики розвитку туризму, узгодженої із загальними пріоритетами розвитку держави (зовнішньої, економічної, інвестиційної тощо); вироблення та проведення політики щодо територіального розміщення й нарощування туристичного потенціалу регіонів України; впровадження державної системи захисту внутрішнього туристичного ринку шляхом надання суб'єктам туристичної діяльності державних гарантій та інших видів державної підтримки за певними пріоритетами; експертна оцінка туристичного потенціалу окремих регіонів та областей України; покращення організаційної структури на рівні підприємств туристичної сфери з використанням системи пільг і стимулів, орієнтованих на національні інтереси; створення національних систем бронювання, пов'язаних з мережами інших країн; вирішення питань членства в міжнародних і регіональних туристичних організаціях; залучення інвестицій, у т.ч. іноземних; розвиток системи наукового забезпечення сфери туризму, підготовка та підвищення кваліфікації туристичних кадрів тощо.

Висновки до розділу 2

Протягом 2017-2019 років, доцільно зазначити, що міжнародні туристичні потоки мають тенденцію до зростання. Внесок туристичної сфери в ВВП у 2018 році становить 0,64%, у той час, коли світова практика показує 6-10%. Перше місце у вподобаннях українців для виїзду за кордон займає Польща, при чому 98% туристів основною метою вказували приватну поїздку, що була характерною і для інших країн для відвідування.

Надаючи оцінку туристичній діяльності України, можна стверджувати, що всього потік туристів з досліджених країн у 2019 році збільшився на 5,6% порівняно з 2018 роком, що є позитивною тенденцією. Найбільше частка іноземних туристів припадає на Молдову, Білорусь та Росію, 32,9%, 13,4% та 11,3% відповідно. Відсоток приватних поїздок іноземних туристів в Україну становить 95,3% у 2019 р.

З поширенням коронавірусу туристична індустрія постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії. Всесвітня туристична організація прогнозує, що до 2020 року кількість туристів у всьому світі знизиться на третину - з 1,4 до 1 млрд осіб. дискусія в галузі рухається радше в напрямку якісно орієнтованого туризму.

Механізм державного управління туристичною сферою являє собою складну, створену штучним шляхом систему, якій притаманні чітка структура та взаємозв'язки, та яка складається з таких підсистем: суб'єкт управління, об'єкт управління, форми та методи реалізації управління суб'єктом по відношенню до об'єкта, організаційне забезпечення, інформаційне забезпечення, кадрове забезпечення, науково-методичне забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, які в результаті спільної дії впливають як на туристичну сферу в цілому, так і на соціально-економічний стан визначеної території.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1 Світовий досвід розвитку туризму

Широкий розвиток туризму у світі дає можливість використовувати досвід та адаптувати його до економіки України. Особливо корисний досвід сусідніх країн, які мають подібні: клімат, рекреаційні ресурси, соціально-економічні фактори розвитку тощо. У зв'язку з цим особливий інтерес представляє досвід організації туристичної діяльності в Болгарії, суміжної по морю держави.

Слід зазначити, що в кінці 90х років минулого століття Україна і Болгарія мали практично рівні стартові умови переходу до ринкової моделі економіки. Їх об'єднує рідкісне для дуже багатьох країн поєднання двох головних видів туризму: морського і гірського, що забезпечує цілорічний цикл туристичної діяльності.

На користь адаптації досвіду організації туристичної діяльності в Болгарії говорять і результати проведення SWOT-аналізу болгарського та українського продукту, що показали багато спільного як в сильних, так і в слабких його сторонах. До сильних сторін слід віднести різноманітність природних і антропогенних ресурсів, сконцентрованих на порівняно невеликій площі, гарний ступінь доступності. Це красиве навколишнє середовище, м'який клімат і помірна температура, надзвичайне багатство мінеральних і термальних джерел, смачна їжа. Пропонований продукт має хорошу якість і конкурентоспроможні ціни. Слід також зазначити багату і міжнародно визнану спадщину зі збереженими традиціями. Не останню роль відіграє доброзичливе ставлення до іноземців [34, с. 171-172].

Слабкі сторони — відсутність чітко визначеного іміджу як України, так і Болгарії як туристичний напрям; сильний територіальний дисбаланс і залежність від морського туризму; нерозвиненість інфраструктури всередині

країни (аеропорти, дороги, громадський транспорт); недостатньо кваліфікований і навчений персонал; відсутність або тільки початковий етап модернізації і реконструкції більшості існуючих музеїв, галерей, пам'яток і багато чого іншого, що відноситься до презентації як української, так і болгарської культурної і історичної спадщини і ін. При цьому безумовною перевагою Болгарії є активне приведення в дію сильних сторін туристичного продукту і подолання негативного впливу слабких на відміну від України, де значна частина природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів не використовується взагалі. Основною причиною цього є відсутність державного управління на ринку туризму. З огляду на те, що Україна за великим рахунком, попри все різноманіття і багатство природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів, знаходиться на стадії становлення і створення національного туристичного продукту, слід прийняти як єдиноможливою на цьому історичному етапі модель державного управління туризмом [3, с. 32-37].

Диверсифіковані системи, розвинені в економічних відносинах, пов'язані зі створення туристичного продукту, потребують координації та узгодженої економічної діяльності всіх учасників ринку. В рамках єдиної скоординованої співпраці необхідно об'єднати ресурси (курортно-рекреаційні, культурно-історичну спадщину), інфраструктуру (транспорт, зв'язок, готелі та ресторани, екскурсійні послуги), кадровий персонал та суб'єктивні туристичні продукти, а також законодавче забезпечення, носієм якого є держава.

Якщо врахувати внесок галузі в соціально-економічний розвиток кожного регіону і держави в цілому, стає очевидним необхідність державної присутності на ринку туризму. При цьому форми державного регулювання можуть бути різні. В Україні, з огляду на величезний дисбаланс між наявністю курортно-рекреаційних ресурсів і ступенем їх використання, розвиток туризму має бути возведено в ранг державної політики, якому відповідає рівень міністерства. До речі, в Європі самостійні міністерства туризму створені в Ізраїлі, Чорногорії, Хорватії, Болгарії. У наступній таблиці 3.1 наведено окремі

географічні показники туристичного потенціалу і привабливості перелічених країн [44].

Таблиця 3.1

Зіставлена характеристика географічних показників туристичного потенціалу за критерієм довжини берегової лінії

Країна	Місце в рейтингу	Протяжність берегової лінії (км)	Проца території суші (км ²)	Співвідношення берегової лінії та суші (м/км ²)
Україна	41	2782	579330	4,8
Болгарія	112	354	108489	3,26
Ізраїль	121	273	20330	13,4
Хорватія, у т.ч. материк острова	20	6268 1777 4058	55974	112
Чорногорія	120	273	13452	21,8

Джерело: розроблено на основі даних[44]

Як бачимо на таблиці 3.1, Україна посідає друге місце за довжиною берегової лінії, поступившись тільки Хорватії. Стосовно ступеню доступності узбережжя зсередини країни, то через значну територію Україна посідає четверте місце.

Серед досліджуваних країн досвід Ізраїлю цінний тим, що він тривалий час знаходиться в стані замороженого військового конфлікту, але це не заважає йому активно розвивати туризм. Ізраїль — унікальна країна, культурні та сакральні цінності якої надають їй виняткову значимість. Крім історичного і релігійного значення, держава володіє багатим рекреаційним ресурсом. Сукупність цих факторів апріорі обумовлює приплив туристів, серед яких вагому частку становлять паломники. Проте, незважаючи на непересічність і природний інтерес до Ізраїлю, досить високий рівень розвитку, влада не залишила цей сектор економіки без державного регулювання. В країні функціонує Міністерство туризму, в структурі якого 16 блоків [52]. Серед інших відділів: інформаційний; економіки і інвестицій; професійної підготовки; статистики, досліджень та управління знаннями; якості і розвитку туристичного

продукту; комітет по тендерам; розвитку інфраструктури та інвестицій; міжнародних відносин; управління маркетингом; управління кадровими ресурсами туризму. У поточному фокусі Міністерства: зростання попиту на внутрішній туризм, зміцнення іміджу країни, диверсифікація туристського продукту, створення динамічної системи оперативного маркетингу за допомогою інноваційних інструментів, створення площини максимальної координації з індустрією туризму.

Акцент на професіоналізмі працівників туристичної галузі (а це близько 125 тис. лише штатних працівників), розвитку та розбудові її потенціалу та особистих якостей, стимулюючи інвестиційні гарантії у будівництві, рекультивациі та розширенні готелів та туристичних проєктів . До цього слід додати суворий аудит якості та законності надання туристичного продукту, усунення бар'єрів для потенційних та існуючих туристичних потоків, інтенсивний розвиток та освоєння ринків Китаю та Індії.

Слід відмітити також Чорногорію, країну колишньої соціалістичної системи з інтенсивним розвитком туризму. Чорногорія з 2010 р. є офіційним кандидатом у країни члени ЄС і існує в Чорногорії Міністерство сталого розвитку та туризму інтенсивно працює над програмами, необхідними для якнайшвидшої інтеграції Чорногорії в Європейський Союз. Департамент туризму також бере участь у підготовці національних стратегічних документів в секторі туризму відповідно до міжнародно визнаних стандартів якості, розробляє заходи для залучення і заохочення інвестиційної діяльності підприємців у сфері туризму; за участю Національної організації туризму в Чорногорії, яка виконує роль єдиної державної інформаційної платформи туризму, Департамент надає щомісячні фундаментальні аналітичні звіти про результати цієї сфери діяльності [42, с. 19].

Ще одна країна постсоціалістичного простору з багатогранним комплексом туристичного продукту — це Хорватія (Адріатичне узбережжя, сприятливий клімат, архітектурно-паркові ансамблі, об'єкти зі списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО). В Хорватії також створено Міністерство

туризму. Це потужна за складом (320 чол.) і напрямками діяльності (10 блоків) структура, яка поставила перед галуззю амбіціозне завдання — увійти в топ-20 кращих туристичних напрямів у світі відповідно до критеріїв курентоспроможності, відкриття додатково від 20 до 22 тисяч нових робочих місць у сфері туризму і близько 10 тисяч робочих місць в інфраструктурі туризму. Все це відображено в стратегії розвитку туризму в Хорватії до 2020 року. Повертаючись до структури, слід зазначити, що найбільший відділ міністерства— це співробітники відділу незалежної інспекції по здійсненню тотального контр лю туристичних підприємств і підприємств харчування (має штабквартири, відповідальних виконавців і здійснюється у 5-ти великих туристичних регіонах країни). Далі за чисельністю: сектор підтримки інвестицій та конкурентоспроможності туризму; сектор розвитку підприємництва в сфері туризму, сталого розвитку та спеціальних форм туризму; сектор управління якістю. Останній сектор розробляє і впроваджує стандарти категоризації готелів і туристичних об'єктів; здійснює процес категоризації, веде реєстр об'єктів гостинності згідно класифікації і т.п. [28].

У Болгарії головним пріоритетом Міністерства є забезпечення необхідних умов для розвитку багатогалузевого національного туристичного продукту. Серед багатоцільових установок Міністерства особливо потрібно виділити такі, як:

— підвищення рівня інформованості щодо Болгарії як країни з багатими можливостями для літнього і зимового відпочинку, з древньою культурою, багатою історичними і архітектурними пам'ятниками, мінеральними ресурсами і красивою природою;

— створення ефективного національного маркетингу позиціонування і просування Болгарії як цілорічного туристичного напрямку, узгоджені з галузевими організаціями та великими туроператорами, що працюють на цільових ринках Болгарії за допомогою адресних повідомлень на різних ринках, спрямованих на цільові групи [41, с. 9-10]. Загальне уявлення про складну, багаторівневу систему управління Міністерства туризму, що охоплює весь

комплекс виконуваних робіт, дає виділений нами зріз структури вищого рівня управління — рівня дирекцій (рис. 3.1) [41].

Рис. 3.1 Загальна структура Міністерства туризму Болгарії

Джерело: розроблено на основі даних[41]

Дирекції мають в своєму складі відділи. Так, у складі головної дирекції створені такі відділи: продуктової політики в туризмі, регулювання туристичної діяльності, аналізу та прогнозування. Міністерство туризму співпрацює з 15 міністерствами та 9 навчальновиробничими об'єднаннями, в тому числі з Болгарською туристичною палатою, Асоціацією болгарських туроператорів і турагенств, Асоціацією готелів і ресторанів, Туристичним союзом, Союзом бальнеології та СПАтуризму.

Національний туристичний інформаційний центр - єдиний інформаційний реєстр туристичних об'єктів, який завжди доступний туристам, що надає інформацію про туристичні об'єкти в країні для заходів, пов'язаних з туризмом;

широкий спектр рекламних матеріалів по країні; інформація про поточні культурні та спортивні події.

Однією з головних особливостей туристичної діяльності є приналежність до певної території, які мають різні характеристики. Згідно з міжнародною практикою, туристична привабливість у регіонах визначається найбільшим попитом серед туристів у регіонах з багатими природними, культурними та історичними ресурсами, географічним розташуванням, рівнем розвитку інфраструктури, що залежить від наявності інвестицій, рекреаційних та туристичних ресурсів, а також екологічного стану регіону. П.Р. Пуцентейло визначає фактори зростання привабливості для туристів окремих регіонів світу, що наведені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Фактори зростання привабливості регіонів світу

Регіон	Країна	Фактор зростання привабливості
Американський	Бразилія	Широкий розвиток екологічних турів Амазонією; екзотична природа; сучасна архітектура та дизайн столиці країни
Європейський	Франція, Англія, Швеція, Німеччина, Фінляндія	Висока концентрація історичних і культурних цінностей
Середньо-земноморський	Кіпр	Вигідна система оподаткування; сучасна банківська мережа; добре налагоджена структура телекомунікацій
	Ізраїль	Збільшення прочанського туризму; широкий спектр оздоровчих центрів; морські тури; наявність молодіжних таборів; розширення ділових зв'язків
Азійський	ОАЕ	Екзотична природа і культура; політична стабільність; зручний транзитний шлях для туристів, які летять до Австралії та Океанії; головний напрямок «пляжного» відпочинку взимку; низькі ціни на електроніку та побутову техніку високої якості; високий рівень сервісу; спрощена система візового режиму

Джерело: розроблено на основі даних[15,94].

Світ продовжує послаблювати заборони, які було введено для боротьби з поширенням коронавірусу Covid-19. Наприклад, у Парижі вже відкрили ярмарки. В Швейцарії відновлюють роботу шкіл, роздрібних магазинів і спортзалів, а в Німеччині готуються до відновлення футбольного чемпіонату.

Туристичні країни вже готуються до нових умов роботи через пандемію COVID-19. Багато країн вже розглядають можливість відкрити кордони. Першою в Європі це зробила Чехія. З 15 травня внутрішні кордони між собою домовилися відкрити Литва, Латвія, Естонія та Польща. Австрія і Швейцарія мають намір це зробити з 15 червня. Міністри туризму європейських країн обговорюють створення спільного документа з умовною назвою «COVID-паспорт», який буде дійсний у Євросоюзі та видаватися людям, що вже мають імунітет до коронавірусу або можуть підтвердити, що здорові.

Туреччина розглядає можливість тестувати всіх іноземних туристів в аеропортах після прибуття. У Туреччині все ще високий рівень захворюваності, але країна готова вжити безпрецедентних заходів безпеки в умовах пандемії, щоб не пропустити туристичний сезон 2020 року. З кінця травня країна поступово відкриватиме внутрішні авіарейси.

Із 12 червня заплановано відновлення міжнародних чартерних рейсів до Туреччини, у тому числі із Західної та Центральної Європи. А з 1 липня країна планує почати приймати іноземних туристів. Готелі та ресторани повинні будуть дотримуватися суворих правил для запобігання поширенню коронавірусу. Доведеться відмовитися від системи «шведський стіл». В аеропортах, готелях, ресторанах, музеях планують створити можливість для того, щоб люди тримали соціальну дистанцію. У людних місцях чергуватиме медперсонал із тепловізійними камерами. На карту нанесуть медичні установи й відділення інтенсивної терапії в місцях туристичних курортів. Ці дані нададуть туроператорам.

Планується, що з червня в аеропортах з'являться спеціальні лабораторії, які перевіряють на наявність вірусу всіх тих, хто приїжджає в країну. Випробування будуть проводитися для всіх туристів до проходження паспортного контролю. Результати тестування будуть готові через п'ять-шість годин, і, якщо турист заражений, його будуть ізолювати в готелі та визначати, з ким він контактував. Персонал готелю та ресторану працюватиме в медичних масках і буде триматися на певній дистанції. Персонал готелю повинен жити в окремих кімнатах, регулярно вимірювати температуру та перевіряти наявність вірусу COVID-19.

Із початку травня в Єгипті відкрили готелі для внутрішніх туристів. Приймати можна щонайбільше 25% відпочивальників від можливостей готелю. Із червня готелям дозволять працювати не більш ніж для 50% туристів. Іноземних туристів навряд чи почнуть приймати в червні. Спочатку до Єгипту на відпочинок не зможуть приїхати туристи, старші за 48 років. Для того, щоб відновити роботу, в готелі повинен бути медкабінет із лікарем. Крім того, відпочивальникам будуть регулярно перевіряти температуру.

Готелі повинні надати дезінфікуючі засоби відпочиваючим і персоналу. Працівників зобов'язують проходити експрес-тест при вході на територію установи. Під заборону вечірки, дискотеки, групові анімаційні ігри, кальяни, а також «шведський стіл». Реєстрація заїзду в готель для гостей електронна або з одноразовими ручками. Багаж будуть дезінфікувати при заїзді й виїзді з готелю. Санітаizers повинні бути встановлені на всій території готелю. Якщо турист захворіє, його повинні ізолювати. Для цього має бути виділений окремий поверх або будівля.

Греція планує офіційно розпочати туристичний сезон із 1 липня, якщо дозволить епідеміологічна ситуація в країні. Влада Греції підготувала детальний план із суворими правилами для ресторанів, пляжів, готелів, інших місць розміщення туристів і транспорту. Іноземних туристів, вірогідно, будуть

приймати тільки за наявності негативного результату тесту на COVID-19 або з позитивним тестом на антитіла до того, як вони сядуть у літак.

Про готовність приймати іноземних туристів із 1 липня заявляє влада Кіпру, орієнтуючись насамперед на охочих відпочити з країн, де пройшов пік пандемії. Профільні туристичні відомства розробляють спеціальний протокол для готельєрів, рестораторів, турагентств.

Перед посадкою в літак іноземні туристи повинні надіти маску та рукавички, а також виміряти температуру після прибуття. Готелі будуть зобов'язані примусово розосередити клієнтів під час реєстрації заїзду. Постояльців можуть зобов'язати надягати маски й рукавички в ресторані, барі та біля стійки реєстрації.

У готелях після кожного використання необхідно дезінфікувати шезлонги біля басейнів і на пляжах, а також обробляти антисептиком номери й ключі. Відстань між парасольками на пляжах: мінімум 4 метри.

Влада Іспанії поки не рекомендує іноземцям бронювати літні поїздки до країни, оскільки кордонни вряд чи відкриють до кінця 2020 року. Морські курорти на материковому узбережжі пропонується відкрити для громадян Іспанії.

Відпочиваючих можна перевозити в напівпорожніх поїздах і завантажувати лише на дві третини літаки. Власники готелів та ресторанів зобов'язані забезпечити дотримання соціальної відстані в закладах. Однак пляжі вже відкрилися в Барселоні та Валенсії, і місцева влада просить дозволити приймати іноземців влітку. Бажаючи врятувати місцевий туризм, мери пропонують можливість відпочити людям, які отримують результати негативного тесту на коронавірус.

Не виключено, що доступ іноземцям відкриють на Канарські острови, де епідемія проходила в менших масштабах через ізольованість архіпелагу.

Більш оптимістично дивляться на літній турсезон в Італії. У країні сподіваються, що Єврокомісія запровадить єдині правила безпеки подорожей для всіх держав Євросоюзу. У такому разі спочатку до Італії зможуть приїхати

громадяни з країн ЄС у липні-серпні. Потім планується організувати «туристичні коридори» з іншими країнами Європи на основі домовленостей із конкретними державами.

Німеччина вже веде переговори про відновлення міжнародного туризму з іншими країнами, але поки конкретні дати не озвучуються. Звучать лише розмиті формулювання про те, що іноземні туристи зможуть приїхати до Німеччини ще до кінця 2020 року. Однак великі групові поїздки, вірогідно, залишаться під забороною.

Місцеві туроператори сконцентровані на запуску внутрішнього туризму в Альпах і на німецьких курортах Балтійського моря. Через вимоги дотримання соціальної дистанції, ймовірно, готелі будуть заповнені лише наполовину.

Чорногорія планує офіційно розпочати туристичний сезон з 1 липня, оскільки рівень захворюваності в країні низький. Вже понад тиждень у країні не реєструється жоден новий випадок інфікування. Першими іноземними туристами стануть громадяни сусідніх країн. І вже зараз Чорногорія відкрила свої кордони для морського туризму й приймає яхтсменів із різних країн.

Хорватія не проти почати приймати іноземних туристів вже наприкінці травня, хоча влада країни заявляє, що непогано б дочекатися, коли Євросоюз затвердить загальний протокол подорожей. На першому етапі передбачається, що туристів будуть привозити від місця прибуття в країну до курорта. Пересування відпочивальників має бути мінімальним, щоб було якомога менше контактів з іншими людьми.[89]

Коронавірусна криза призводить до банкрутства багатьох туристичних фірм у всьому світі. Близько 80% усіх туристичних підприємств є малими і середніми, і цей сектор відіграє провідну роль у забезпеченні зайнятості та інших можливостей для жінок, молоді та сільських громад. Станом на середину березня 2020 року кількість робочих місць у галузі подорожей і туризму, що перебувають у зоні ризику через пандемію коронавірусу Covid-19, сягнула 75 мільйонів.

3.2 Шляхи забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні

В результаті проведеного аналізу стану та тенденцій розвитку вітчизняного туризму визначено основні загрози активізації інноваційного поступу туристичної сфери країни [75, с. 225]:

1) розвиток інформаційного і рекламного забезпечення туристичного бізнесу не відповідає світовим стандартам;

2) нестача точної рекламної інформації про можливості реалізації туристично-рекреаційного потенціалу країни, зокрема в європейських країнах, як для потенційних споживачів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (туристичних карт, рекламної продукції, туристичної бази даних, вказівників);

3) високий рівень зносу основних засобів, невисокі темпи будівництва нових і реконструкції функціонуючих підприємств різних типів і розмірів із сучасним оснащенням, орієнтованих на різні категорії споживачів тощо;

4) низький рівень розвитку муніципальної інфраструктури туристично-рекреаційних територій (відсутність водопостачання та водовідведення, незадовільний стан дорожніх магістралей та автошляхів, відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів тощо);

5) недостатність або ж низька ефективність поінформованості про стан безпеки на неокупованих територіях для потенційного подорожувальника;

6) санітарно-екологічна ситуація в багатьох туристично-рекреаційних центрах досить напружена і потребує для свого покращання додаткових інвестицій;

7) відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму та готельно-ресторанного господарства;

8) відсутність ідентифікації регіонального продукту на національному і міжнародному туристичному ринках;

9) недостатня ємність платоспроможного внутрішнього попиту;

10) неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості тощо.

Слід зазначити, що велике податкове навантаження негативно впливає на розвиток готельного бізнесу в Україні. Для покращення умов праці на ринку готельних послуг доцільно впровадити зарубіжний досвід у вітчизняну практику, яка спрямована насамперед на зниження податків, які сплачують власники готелів та інших закладів розміщення.

У Європі, наприклад, спостерігається тенденція до зниження податку на додану вартість для готелів. Розмір податку на додану вартість у європейських країнах є значно нижчим ніж у нашій країні: у Болгарії – 9%, на Кіпрі – 15%, в Латвії – 12%, Німеччині – 7%, Польщі – 8%, в Україні – 20% [45].

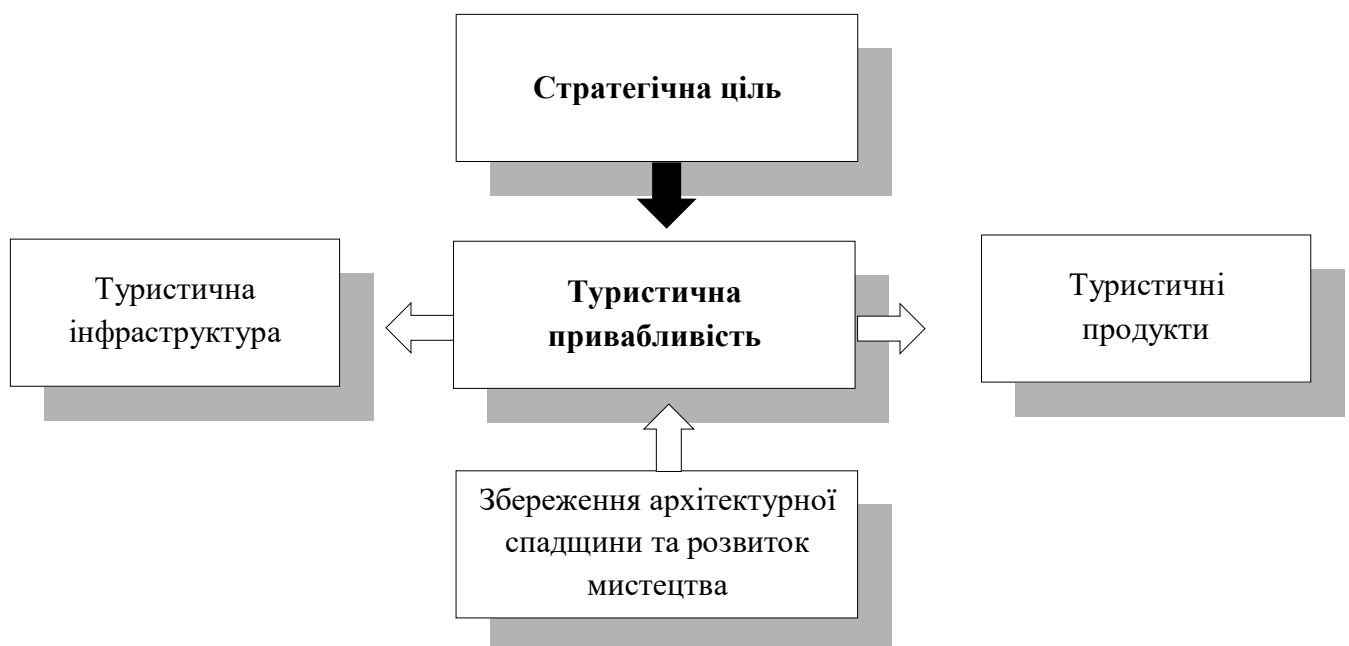

Рис.3.2 Модель формування туристичної індустрії

Джерело: розроблено на основі даних[45]

Узагальнюючи результати аналізу, слід зазначити, що для того, щоб вклад туристичної галузі у розвиток вітчизняної економіки наблизити до європейських показників, необхідно, щоб однією із стратегічних цілей, як

держави, так регіонів, стала туристична привабливість, яка б мала на меті підвищення ефективності використання туристичного потенціалу країни та формування повноцінної туристичної індустрії.

Дослідження тенденцій зниження ефективності розвитку туризму, погіршення показників туристичної діяльності в регіонах України дозволили виділити ряд основних проблем інноваційного розвитку туристичної сфери [57, с. 80-81]:

1) відсутність дієвих механізмів економічного регулювання господарських відносин, економічних важелів і стимулів розвитку туристично-рекреаційної сфери, сприятливого інвестиційного клімату;

2) недосконалість нормативно-правового (стимулюючого податкового законодавства) та інституціонального забезпечення державної/регіональної туристичної політики, нерозвиненість організаційно-економічних механізмів її реалізації;

3) недостатній асортимент та низька якість туристичного продукту (туристичних послуг) на туристичному ринку, низький рівень обслуговування туристів;

4) низький рівень соціальної інфраструктури загального призначення (транспортна інфраструктура, зв'язок, водозабезпечення, каналізація, громадське харчування, побутові послуги тощо) та розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури, незадовільний стан пам'яток історико-культурної спадщини;

5) недосконалість системи державного управління туризмом і діяльністю курортів недостатність фінансової, методичної, організаційної, інформаційної та іншої державної підтримки регіональних суб'єктів туристичної діяльності;

6) низька якість сервісу та невідповідність міжнародним стандартам матеріально-технічної бази засобів колективного розміщення;

7) незадовільна інвестиційна й інноваційна активність туристичних суб'єктів (через дефіцит власних оборотних коштів) та відсутність ефективного

організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури;

8) наявність глибоких протиріч між державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування та групами впливу щодо пріоритетності векторів регіонального розвитку, стані якісних і кількісних характеристик інфраструктури туризму і рекреації;

9) відчутний дефіцит висококваліфікованих кадрів для туристично-рекреаційної індустрії;

10) суспільно-політична та соціально-економічна нестабільність в країні, низька екологічна безпека тощо.

Єдиним способом вирішення системних проблем у сфері туризму та курортів є стратегічно орієнтована державна політика, головне завдання якої - визначення туризму як одного з основних пріоритетів держави, впровадження економічних та правових механізмів успішного туристичного бізнесу, інвестиційні механізми туристичної інфраструктури, інформаційні та маркетингові заходи для формування туристичного іміджу України [13].

Метою реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р, є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

Основні стратегічні вектори розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку України на період до 2026 року наведені на рисунку 3.3.

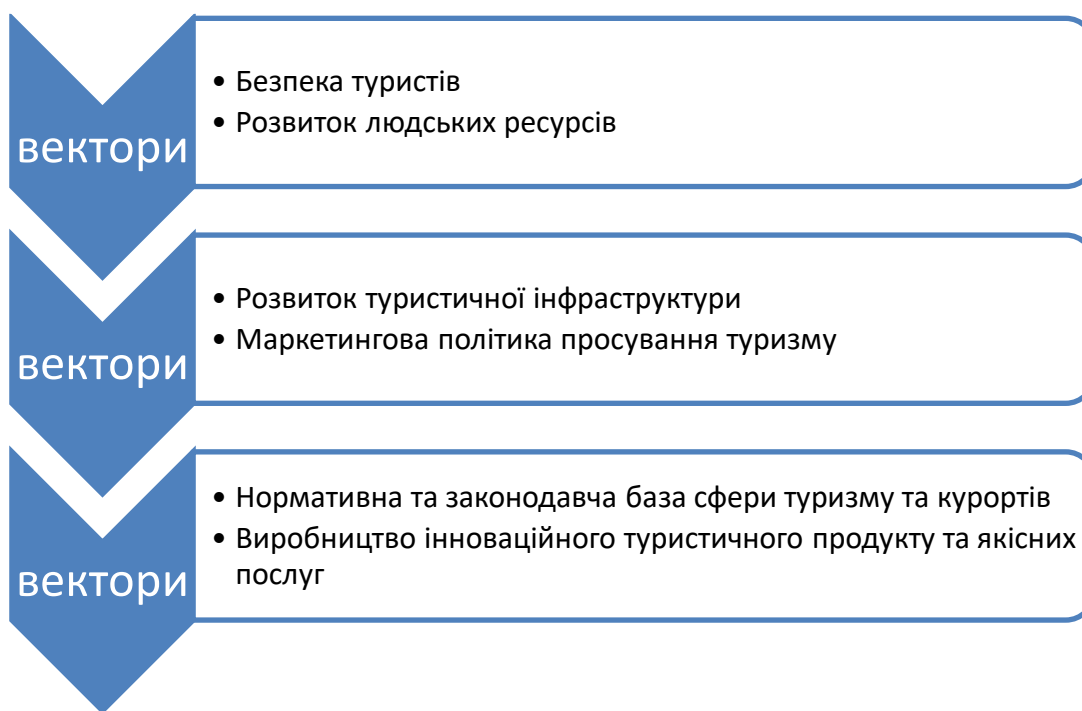

Рис. 3.3 Основні вектори реалізації Стратегії інноваційного розвитку туризму і курортів України на період до 2026 року

Джерело: розроблено на основі даних[13]

Основними завданнями Стратегії є:

1. здійснення комплексу заходів з підтримки розвитку туристичної індустрії, зокрема створення привабливого інвестиційного клімату у сфері туризму та курортів;
2. забезпечення відповідного рівня міжгалузевої координації та міжрегіональної співпраці, що сприятиме раціональному використанню туристичних ресурсів та оптимізує витрати державного та місцевих бюджетів на здійснення заходів у сфері туризму та курортів;
3. об'єднання зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників туристичного бізнесу, інших галузей економіки та інститутів громадянського суспільства для популяризації України у світі і формування іміджу України як країни, привабливої для туризму;
4. гармонізація національного законодавства з європейським, дотримання цілей і принципів, проголошених стратегічними документами розвитку держави [13].

Стратегія визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, який передбачає поєднання таких складових:

галузевої (міжгалузева координація та системний розвиток складових сфери туризму та курортів), а саме:

- туристична діяльність (туроператори, турагенти; екскурсійне обслуговування);

- послуги з розміщення (колективне розміщення; індивідуальне розміщення);

- транспорт (повітряний; залізничний; автомобільний; водний: морський та річковий; міський громадський);

- туристичні інформаційні центри;

- музеї та галереї;

- театри, арени, клуби;

- конгрес-холи і конференц-центри;

- заклади громадського харчування;

- спортивні арени;

- торгові центри, магазини, сувенірні лавки;

- ІТ-компанії;

- страхові компанії;

- медіа-компанії;

територіальної (міжрегіональна кооперація, досягнення рівномірного та збалансованого розвитку туристичних регіонів, територій, зон), а саме:

- північ, південь, схід, захід, центр;

- області;

- райони;

- територіальні громади;

- курорти;

- туристичні території;

секторальної (створення системи стратегічного планування розвитку видів туризму на основі їх чіткої класифікації та визначення пріоритетних на державному та регіональному рівні), а саме:

- міський туризм;
- екологічний (зелений);
- етнічний;
- сільський;
- культурно-пізнавальний;
- подієвий;
- медичний, лікувально-оздоровчий;
- гастрономічний;
- релігійний;
- гірський, спортивний, велосипедний;
- пригодницький та активний;
- науковий та освітній;
- круїзний та яхтовий;
- шопінг та розважальний туризм;
- інші пріоритетні види туризму.

Дорожня карта та напрями реалізації Стратегії

Основними напрямами реалізації Стратегії є:

за напрямом “Безпека туристів”:

- забезпечення безпеки туристів та захист їх законних прав та інтересів, що сприятиме підвищенню якості наданих туристичних послуг шляхом:
  - надання невідкладної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації та/або постраждали під час подорожі;
  - створення “гарячої” телефонної лінії для прийому і ведення обліку звернень та скарг туристів, у тому числі іноземних, а також надання необхідної інформації з питань туризму, виклику допомоги;
  - проведення моніторингу надзвичайних подій, що трапляються з туристами в регіонах;

- посилення відповідальності суб'єктів туристичної діяльності перед споживачами туристичних послуг;[13]

За напрямом “Нормативно-правова база сфери туризму та курортів”:

- імплементація законодавства ЄС у сфері туризму та курортів, що забезпечить вдосконалення законодавства у зазначеній сфері з урахуванням досвіду провідних туристичних країн ЄС шляхом:

- розроблення пропозицій щодо внесення змін до Законів України “Про туризм” та “Про курорти”;

- розроблення законопроектів щодо запровадження інституту саморегулювних організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації), заходів з підтримки розвитку туристичної індустрії (щодо створення режиму сприяння для залучення інвестицій у розбудову туристичної індустрії);

- приведення у відповідність з міжнародними вимогами методів статистики у сфері туризму та курортів та впровадження рекомендованої Всесвітньою туристичною організацією ООН (ЮНВТО) системи сателітного рахунка;

- візової лібералізації та спрощення візових процедур для туристів із країн, що є цільовими ринками для України;

- актуалізації діючих та укладення нових міжвідомчих та міжурядових угод про співпрацю у сфері туризму та курортів;

- розроблення і затвердження порядку створення і ліквідації туристичних представництв України за кордоном;

- гармонізація національних стандартів у сфері туризму та курортів з міжнародними стандартами, що сприятиме підвищенню якості національного туристичного продукту шляхом:

- забезпечення діяльності технічних комітетів стандартизації із залученням суб'єктів туристичного ринку, організацій роботодавців та громадських об'єднань у сфері туризму та курортів;

- впровадження міжнародної системи якості послуг за такими напрямками, як туроператорська та турагентська діяльність; готелі та аналогічні засоби розміщення; заклади громадського харчування; гіді-перекладачі та екскурсоводи; туристичні інформаційні центри; курорти, оздоровчі послуги та кемпінги; пляжі, дайвінг; екологічний, сільський, активний туризм; інші пріоритетні види туризму для держави та регіонів; виставкова та конгресна діяльність тощо;

- визначення та забезпечення типізації та спеціалізації курортів;

- лібералізація та ефективне регулювання провадження підприємницької діяльності у сфері туризму та курортів шляхом:

- скасування ліцензування туроператорської діяльності і впровадження альтернативного механізму ефективного регулювання діяльності туроператорів та інших суб'єктів туристичного ринку;

- скасування обов'язкової та заохочення добровільної категоризації готелів та аналогічних засобів розміщення;

- створення сприятливих умов для організації діяльності національних туристичних операторів та підтримка малого бізнесу у сфері туризму та курортів;[13]

За напрямом “Розвиток туристичної інфраструктури”:

- забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури шляхом:

- проведення моніторингу інвестиційних пропозицій щодо розбудови туристичної інфраструктури у регіонах;

- підготовка каталогу інвестиційних проектів у сфері туризму та курортів для представлення потенційним вітчизняним та іноземним інвесторам;

- участь інвестиційних проектів у сфері туризму та курортів у міжнародних ярмарках інвестиційних проектів;

- визначення можливостей і потреби у формуванні туристичних та туристично-інформаційних центрів;

- забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;

- забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення шляхом:

- регулювання інтенсивності туристичних потоків (антропогенних навантажень);

- створення Державного кадастру природних курортних територій та Державного кадастру природних лікувальних ресурсів;

- збору інформації та проведення аналізу стану використання природних туристичних і курортних ресурсів, удосконалення системи показників розрахунку обсягів туристичної та курортної діяльності;

- проведення державного моніторингу екологічного стану навколишнього природного середовища та природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, фізичних факторів на курортах, туристичних територіях, у місцях відпочинку населення;

- сприяння встановленню стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами шляхом впровадження проектного підходу до створення комплексного туристичного продукту;[13]

За напрямом “Розвиток людських ресурсів”:

- удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму та курортів та інших сфер діяльності, пов'язаних із туризмом, що сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки фахівців у сфері туризму та курортів та якості обслуговування споживачів туристичних послуг шляхом:

- комплексного дослідження ринку праці у сфері туризму та курортів з метою визначення потреби у фахівцях відповідного профілю, розроблення відповідних базових компетентностей фахівців та підготовки освітніх програм з професійного навчання у сфері туризму та курортів з урахуванням виявлених потреб;

- гармонізації кваліфікаційних вимог та стандартів вищої освіти у вищих навчальних закладах, які забезпечують підготовку фахівців у сфері туризму та курортів, і стандартів професійної підготовки;

- затвердження кваліфікаційних вимог до фахівців туристичного супроводу;

- залучення населення до популяризації туризму;

забезпечення наукового супроводження та досліджень у сфері туризму та курортів, запровадження прогресивних інноваційних розробок шляхом:

- заохочення молоді до активної діяльності, розроблення інноваційних продуктів і започаткування бізнесу у сфері туризму та курортів за результатами проведення конкурсів на регіональному та галузевому рівні;[13]

За напрямом “Маркетингова політика розвитку туризму та курортів України”:

- формування позитивного іміджу України як привабливої для туризму країни, що сприятиме збільшенню туристичних потоків до України, шляхом:

- розроблення та реалізації маркетингової стратегії просування національного туристичного продукту;

- маркетингового просування офіційного туристичного бренду України;

- створення та ведення іноземними мовами туристичного Інтернет-порталу “Відвідай Україну” (“Visit Ukraine”) із представленням у єдиному форматі достовірної та актуальної інформації про туристичні можливості регіонів та міст України;

- розроблення, виготовлення та поширення в Україні та за кордоном друкованої продукції, яка пропагує туристичні можливості нашої держави;

- презентації туристичного потенціалу України на національних та міжнародних виставково-ярмаркових заходах, конференціях, форумах тощо;

- становлення інституту саморегульованих організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації);

- формування та реалізація конкурентоспроможних національного та регіонального туристичних продуктів, що сприятиме зростанню попиту на

туристичні послуги, збільшенню надходжень від реалізації туристичних послуг до державного та місцевих бюджетів шляхом:

- створення національної мережі туристичних брендів України (області, райони, міста, територіальні громади, курорти, туристичні території);
- створення інтерактивної бази даних, що містить інформацію про туристичні та рекреаційні ресурси України, придатні для використання у сфері туризму та курортів, у тому числі об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду, рекомендовані для відвідування туристами та формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів;
- забезпечення інформаційного супроводження реалізації державної політики у сфері туризму та курортів.[13]

Для досягнення цілей Стратегії у рамках визначених пріоритетних напрямів необхідно забезпечити ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів.

Організаційний механізм спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників бізнесових та наукових кіл, громадських організацій. Чітке визначення завдань учасникам реалізації Стратегії дасть змогу розподілити відповідальність за прийняття рішень та їх виконання.

Основними складовими організаційного механізму є [13]:

- ✓ план заходів з реалізації Стратегії, який дасть змогу із застосуванням установлених показників розвитку провести оцінку досягнення цілей Стратегії шляхом проведення моніторингу та визначення ефективності впливу заходів, що здійснюються на державному, регіональному та місцевому рівні;
- ✓ цільові та регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів;
- ✓ договори, що укладаються, в тому числі на засадах державно-приватного партнерства.

Економічний механізм забезпечує дотримання принципів сталого розвитку територій та утримання високого рівня конкурентоспроможності шляхом:

- ✓ використання інструментів для формування сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь;
- ✓ надання підтримки вітчизняному виробнику туристичної продукції;
- ✓ сприяння фінансовому оздоровленню підприємств туристичної галузі;
- ✓ впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій.

Фінансовий механізм забезпечує реалізацію принципів прозорості та передбачуваності органів державної влади при розподілі коштів державного бюджету, інвестиціях, грантах міжнародних організацій, залученні позик банків та небанківських установ, недержавних цільових фондів, лізингових компаній.

Однією з умов успішної реалізації Стратегії є розробка та впровадження системи моніторингу на основі об'єктивних показників розвитку. Крім того, відбувається постійне порівняння результатів його реалізації з точки зору досягнення цілей Стратегії та стратегій регіонального розвитку.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства здійснює контроль за виконанням Стратегії. Громадські організації, незалежні установи та експерти беруть участь у моніторингу з метою збереження об'єктивності та неупередженості. Інституції громадянського суспільства здійснюють моніторинг діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації Стратегії, зокрема шляхом проведення публічної експертизи проектів нормативних актів та концептуальних документів щодо розвитку туризму та курортів [13].

Для оцінки стану розвитку сфери туризму та курортів в Україні та досягнення основних стратегічних цілей, визначених Стратегією, використовуються контрольні показники розвитку, результати державних

статистичних спостережень у сфері туризму та курортів, інші дані центральних органів виконавчої влади та індекси міжнародних рейтингів розвитку туристичної галузі.

За результатами реалізації Стратегії необхідно досягти таких контрольних показників:

Таблиця 3.3

Контрольні показники розвитку сфери туризму та курортів в Україні

Найменування показника	За роками			
	2015	2019	2022	2026
1. Кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України, млн. осіб	12,9	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 2 рази	збільшення у 2,5 раза
2. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, тис. одиниць	6,8	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 разів
3. Обсяг надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору, млн. гривень	37,1	збільшення у 2 рази	збільшення у 5 разів	збільшення у 10 разів
4. Обсяг надходжень до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб'єктів туристичної діяльності, млрд. гривень	1,71	збільшення у 2 рази	збільшення у 5 разів	збільшення у 10 разів
5. Кількість робочих місць у сфері туризму, тис. осіб	88	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 разів
6. Кількість внутрішніх туристів, тис. осіб	357	збільшення у 2 рази	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 разів
7. Кількість екскурсантів, тис. осіб	125,5	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 2 рази	збільшення у 2,5 рази

Джерело: розроблено на основі даних[13]

Реалізація Стратегії передбачає досягнення таких показників:

- збільшення витрат туристів під час подорожей в Україні до 80 млрд. гривень у 2026 році;
- збільшення обсягу капітальних інвестицій у сферу туризму та курортів до 6,6 млрд. гривень у 2026 році;

- забезпечення діяльності інституту саморегульованих організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації та відповідних регіональних туристичних організацій);
- функціонування Єдиної туристичної інформаційної системи, що містить інформацію про всі туристичні та рекреаційні ресурси країни, придатні для використання в туризмі, у тому числі об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду;
  - впровадження рекомендованої Всесвітньою туристичною організацією ООН (ЮНВТО) системи сателітного рахунка;
  - заснування десяти туристичних представництв за кордоном;
  - лібералізація візового режиму з десятьма країнами світу, що є цільовими туристичними ринками для України.

Реалізація Стратегії дасть змогу:

- підвищити конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів;
- підвищити якість життя населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до послуг у сфері туризму та курортів;
  - створити нові робочі місця, розширити можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості;
  - створити сучасну туристичну інформаційну інфраструктуру, а також забезпечити поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі.

Висновки до розділу 3

Під час аналізу туристичної діяльності України виявлено тенденцію нехтування існуючими проблемами владою. В Україні, на відміну від сусідніх країн, існує законодавча база розвитку туризму на потребу часу. Існує дисбаланс між унікальним курортно-рекреаційним та культурно-історичним ресурсом та ступенем їх розвитку. Протягом усього періоду розвитку незалежної України інститут управління туризмом не формувався. На ринку туристичного продукту Україна "програє" країнам, які мали однакові стартові умови під час побудови власної державності. Україна може використовувати та адаптувати широкий розвиток туризму у світі. Особливо корисним є досвід сусідніх країн із подібним кліматом, рекреаційними ресурсами, соціально-економічними чинниками розвитку.

Визначення туризму як пріоритетного напрямку діяльності не має ні організаційної, ні фінансової підтримки. Єдиним способом вирішення системних проблем у сфері туризму та курортів є стратегічно орієнтована державна політика.

Метою реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р, є створення сприятливих умов для активізації розвитку туризму та курортів відповідно до міжнародних стандартів якості та врахування європейських цінностей, перетворення їх у високоприбуткові, інтегровані у світовий ринок конкурентоспроможні сфери, прискорюючи соціально-економічний розвиток регіонів та держави в цілому, сприяє покращенню якості життя населення, гармонійному розвитку та консолідації суспільства, популяризації України у світі.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз туристичної діяльності дав змогу визначити сутність туризму. У Законі України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. наведено так визначення: туризм – це тимчасовий виїзд (подорож) осіб з постійного місця проживання з пізнавальною, оздоровчою, професійно-діловою, спортивною, релігійною та іншою метою на термін від 24 годин до одного року поспіль, без зайняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування. Суб'єкти туристичної діяльності - це підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, фізичні особи, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством України порядку і мають ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг.

В залежності від місця проведення подорожі туризм поділяється на міжнародний і внутрішній. В залежності від мети туризм може бути: культурно-освітнім, оздоровчо-лікувальним, релігійним та спортивним.

Механізм державного управління туристичною сферою являє собою складну, створену штучним шляхом систему, якій притаманні чітка структура та взаємозв'язки, та яка складається з таких підсистем: суб'єкт управління, об'єкт управління, форми та методи реалізації управління суб'єктом по відношенню до об'єкта, організаційне забезпечення, інформаційне забезпечення, кадрове забезпечення, науково-методичне забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, які в результаті спільної дії впливають як на туристичну сферу в цілому, так і на соціально-економічний стан визначеної території.

Протягом 2017-2019 років, доцільно зазначити, що міжнародні туристичні потоки мають тенденцію до зростання. Внесок туристичної сфери в ВВП у 2018 році становить 0,64%, у той час, коли світова практика показує 6-10%. Перше місце у вподобаннях українців для виїзду за кордон займає Польща, при чому 98% туристів основною метою вказували приватну поїздку, що була характерною і для інших країн для відвідування.

Даючи оцінку туристичній діяльності України, можна стверджувати, що всього потік туристів з досліджених країн у 2019 році збільшився на 5,6% порівняно з 2018 роком, що є позитивною тенденцією. Найбільше частка іноземних туристів припадає на Молдову, Білорусь та Росію, 32,9%, 13,4% та 11,3% відповідно. Відсоток приватних поїздок іноземних туристів в Україну становить 95,3% у 2019 р.

З поширенням коронавірусу туристична індустрія постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії. Всесвітня туристична організація прогнозує, що до 2020 року кількість туристів у всьому світі знизиться на третину - з 1,4 до 1 млрд осіб. дискусія в галузі рухається радше в напрямку якісно орієнтованого туризму.

Найбільше суб'єктів туристичної діяльності України в 2019 році зареєстровано в м. Києві (856 од.), в Одеській (135 од.) та Львівській (142 од.). Чернігівська (12 од.), Луганська (8 од.) та Кропивницька (13 од.) області налічують найменше одиниць туристичної діяльності в своїх регіонах.

Під час аналізу туристичної діяльності України виявлено тенденцію нехтування існуючими проблемами владою. В Україні, на відміну від сусідніх країн, існує законодавча база розвитку туризму для потреб часу. Існує дисбаланс між унікальним курортно-рекреаційним та культурно-історичним ресурсом та ступенем їх розвитку. Протягом усього періоду розвитку незалежної України інститут управління туризмом не формувався. На ринку туристичного продукту Україна "програє" країнам, які мали однакові стартові умови під час побудови власної державності. Україна може використовувати та адаптувати широкий розвиток туризму у світі. Особливо корисним є досвід сусідніх країн із подібним кліматом, рекреаційними ресурсами, соціально-економічними чинниками розвитку.

Визначення туризму пріоритетною сферою діяльності не має ні організаційної ні фінансової підтримки. Єдиний шлях розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів - це стратегічно орієнтована державна політика.

Метою реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р, є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва Ю. Вплив державної політики на розвиток туристичної галузі України // Актуальні проблеми внутрішньої політики: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. Вип. 1. С. 103–107.
2. Антоненко І. Я. Державне регулювання просування туристичного продукту: міжнародний та вітчизняний досвід // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 21. С. 17–22.
3. Міжнародний менеджмент. Підручник / С.О. Гуткевич, Г.В. Дмитренко, І.Г. Оніщенко, Ю.М.Сафонов. - Кафедра, 2015. – 546 с.
4. Ахмедова О. О. Можливості використання світового досвіду державного регулювання у сфері туризму в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України. (Серія "Державне управління"). 2016. № 1. С. 32–37.
5. Менеджмент в питаннях і відповідях/ С.О. Гуткевич, Г.Є. Мошек, А.С. Соломко та інші. – Харків, 2016. – 940 с.
6. Ахмедова О. О., Сікорська І. М. Туристична індустрія як об'єкт державного регулювання // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2014. Вип. 8. С. 40–47.
7. Гуткевич С.О. Інвестування: навчальний посібник / С.О. Гуткевич. – Полтава , 2011.- 214 с.
8. Міжнародний менеджмент. Підручник / С.О. Гуткевич, Г.В. Дмитренко, І.Г. Оніщенко, Ю.М.Сафонов. - Кафедра, 2015. – 546 с.
9. Бедрік Н. М. Державне регулювання туристичної галузі в умовах подолання кризи // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. [URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ttpdu_2015_2_8](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ttpdu_2015_2_8).
10. Білецька І. Діловий туризм у контексті розвитку міжнародного туризму // Журнал європейської економіки. 2011. Том 10. № 2. С. 178–187.

11. Бойко М. Г. Ціннісно орієнтоване управління туристичними підприємствами: автореф. дис. ... д.е.н.: 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)". Київ, 2011. 44 с.
12. Бондаренко М. П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму // Економічний часопис – XXI. 2012. № 3–4. С. 19–22
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>
14. Бриль К. Г. Місце стратегічних пріоритетів розвитку у підвищенні інвестиційної привабливості туристичної галузі // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 10. С. 14–18.
15. Буданова О. С. Міжнародний туризм як засіб формування іміджу України // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2013. Вип. 1. С. 304–312.
16. Бухаріна Л. М. Нормативно-правове регулювання діяльності у сфері туризму // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2018. № 4. С. 58–63.
17. “Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026 року” (Офіційний вісник України, 2008 р., № 60, ст. 2041) - Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 16 березня 2017 р. № 168-рКиїв
18. Валентюк І. В. Організаційно-економічні механізми державного регулювання туристичної сфери України: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Київ, 2015. – 20 с.
19. Величко Л. Ю. Передовий світовий досвід державної підтримки розвитку туризму: уроки для України // Правові, управлінські та економічні аспекти трансформації сучасного громадянського суспільства: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 25 березня 2016 р. / у 2-х ч. Київ: ВЦ КНУКіМ, 2016. Ч. I. С. 598–600.

20. Гаврилюк А. М. Державне регулювання комунікаційного забезпечення туристичної індустрії в Україні: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Київ, 2011. 23 с
21. Герасименко В. Г., Галасюк С. С., Нездоймінов С. Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименка. Одеса: Астропринт, 2013. 304 с
22. Гонтаржевська Л. І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.05.01 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини". Київ, 2016. 19 с.
23. Гостева Н. П. Механізми реалізації державної політики в галузі туризму // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2019. № 3. С. 27–32.
24. Гук Н. А. Розвиток регіональної системи міжнародного туризму в Україні: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.02 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини". Київ, 2018. 21 с.
25. Гулич О. Науково-методичні підходи та алгоритм розробки регіональних програм розвитку рекреаційної сфери // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова трансформація України: проблеми та перспективи: зб. наук. пр. Київ, 2014. № 1. С. 9–17.
26. Гусякова О. Ю. Інституційні засади державного регулювання туризму в Україні // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2010. № 1. С. 13–20.
27. Гусякова О. Ю. Стратегічно-управлінські підходи до розвитку туристичної галузі // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2010. № 2. С. 9–13.
28. Державне агентство з туризму і курортів України (офіційний сайт). URL: <http://www.tourism.gov.ua>.
29. Дехтяр Н. А. Державна підтримка розвитку туризму у цільових програмах: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". Харків, 2011. 19 с.

30. Дегтяр А. О., Амосов О. Ю., Мартиненко В. М. Механізми прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2016. 300 с.
31. Дмитренко В. М. Державне регулювання регіонального рекреаційно-туристичного комплексу: автореф. дис. ... к.держ упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Запоріжжя, 2018. 20 с.
32. Домбровська С. М. Основні напрямки державного управління рекреаційною сферою на прикладі зарубіжного досвіду // Державне будівництво. 2014. № 2. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/DeBu_2014_2_24.pdf
33. Домбровська С. М., Гусаров О. О., Дуднєва Ю. Е. Проблеми та перспективи розвитку державного управління: монографія. Харків: УПА, 2014. 172 с.
34. Донченко Л. М., Гостєва Н. П. Проблеми та перспективи державної підтримки розвитку туризму // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2010. № 1. С. 37–42.
35. Жадько К. В. Понятійне визначення механізмів державного управління міжнародним туризмом // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2008. № 3. С. 72–76.
36. Захарова С. Г. Шляхи удосконалення державного регулювання туристичної сфери // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2018. № 3. С. 81–87.
37. Захарченко П. В., Жваненко С. А. Модель інноваційного розвитку економіки національного курортно-рекреаційного комплексу // Економіка та держава. 2013. № 4. С. 47–50.
38. Заячківська Г. Засоби маркетингових комунікацій у формуванні іміджу України на світовому туристичному ринку // Журнал європейської економіки. 2011. Том 10. № 2. С. 171–177

39. Ляшенко А. Х. Державна політика у сфері туристичних послуг // Держава та регіони. (Серія "Економіка та підприємництво"). 2010. № 2. С. 93–99.
40. Ляшенко А. Х. Інструменти здійснення регуляторної політики в галузі туризму // Держава та регіони. (Серія "Економіка та підприємництво"). 2010. № 1. С. 110–113.
41. Камушков О. С. Управління розвитком туристичної сфери України: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". Запоріжжя, 2010. 25 с.
42. Кифяк В. Ф. Розвиток рекреації і туризму як один із чинників формування інвестиційної привабливості регіону // Економіка та право. 2013. № 1. С. 128–132.
43. Козловський Є. В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення та розвиток в Україні: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Київ, 2008. 18 с.
44. Колесник О. О. Статистичний аналіз ринку туристичних послуг: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.10 "Статистика". Київ, 2011. 20 с.
45. Кравців В. С. Туризм в Україні: стан та шляхи активізації // Зовнішньоекономічний кур'єр. 2010. № 7–8. С. 9–10.
46. Краєвська О. А. Концептуальні засади та інституційні механізми політики Європейського Союзу у сфері туризму: автореф. дис. ... к.політ.н.: спец. 23.00.04 "Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку". Львів, 2017. 19 с.
47. Крачило М. П. Економічні аспекти розвитку туризму в Україні в контексті світового досвіду // Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Kode, 2014. Ч. I. С. 14.
48. Крушинська А. В. Особливості бюджетного стимулювання інвестиційної привабливості туристичного комплексу з урахуванням зарубіжного досвіду // Стратегічні напрямки соціально-економічного розвитку

держави в умовах глобалізації: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., 18–20 квітня 2013 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 207–209.

49. Кучеренко К. В. Економічна цінність міжнародного туристичного бренду країни // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 13. С. 78–82.

50. Кучеренко К. В. Сучасні підходи до організації процесу формування міжнародного туристичного бренду країни // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 12. С. 96–100.

51. Лісіцина І. І. Державно-приватне партнерство в галузі туризму: зарубіжний досвід // Бізнес Інформ. 2013. № 11. С. 196–203.

52. Літинська В. А. Роль та значення туризму в економіці України та світу // Вісник Хмельницького національного університету. (Серія "Економічні науки"). 2013. № 6. Т. 1. С. 229–233.

53. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Київ: Атака, 2013. 576 с.

54. Мельниченко О. А. Управління структурними зрушеннями: підручник. Харків: Оберіг, 2013. 300 с.

55. Мельниченко О. А., Величко Л. Ю. Індустрія туризму: сутність, складові, кластери, необхідність державного регулювання // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2015. № 4. С. 3–9.

56. Мельниченко О. А., Величко Л. Ю. Сучасні концепції державного регулювання розвитку індустрії туризму // Державне будівництво. 2015. № 2. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2015-2/doc/2/02.pdf>

57. Мельниченко О. А., Удовиченко Н. М. Перспективи розвитку стоматологічного туризму в Україні // Формування конкурентних переваг підприємств торгівлі, туристичної сфери та готельно-ресторанної справи та управління розвитком державно-приватного партнерства у галузі торгівлі: матеріали II міжнар. круглого столу, 31 березня 2017 р. Харків: Вид-во ХТЕІ КНТЕУ, 2017.

58. Можливості працевлаштування молоді у сфері зеленого туризму: методичні рекомендації щодо започаткування власної справи / за заг. ред. О. В. Кулініча. Харків: Інститут соціальної політики регіону, 2011. 124 с.
59. Нижник Н., Керецман В., Саєнко В. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2014. № 1. С. 275–279.
60. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України. Київ: Вид-во КНЕУ, 2016. 100 с.
61. Омельчак К. О. Державне регулювання туристичної галузі на національному, регіональному та місцевому рівнях // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2010. № 1. С. 80–85.
62. Остап'юк Н. І. Державне регулювання розвитку туристичної галузі в Україні: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". Харків, 2011. 23 с.
63. Офіційний сайт Всесвітньої Туристської Організації. URL: <http://www.world-tourism.org>.
64. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ>.
65. Палеха О. Ю. Управління якістю складових туристичних послуг: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)". Київ, 23 с.
66. Пеклун О. С. Сприяння органів державної влади створенню позитивного іміджу країни в міжнародному туристичному просторі // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: зб. наук. пр. 2012. № 1. С. 186–192.
67. Питання Державної туристичної адміністрації України. Указ Президента України від 11 квітня 2002 р. № 331/2002. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

68. Полюга В. О. Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.02.03 "Організація управління, планування і регулювання економікою". Ужгород, 2015. 27 с.
69. Про внесення змін до Закону України "Про туризм": Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
70. Про підтримку розвитку туризму в Україні. Указ Президента України від 2 березня 2001 р. № 127/2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
71. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2017. 344 с.
72. Рега М. Г. Управління підприємствами туристичної сфери в Україні: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)". Київ, 2010. 22 с.
73. Савіцька О. П., Савіцька Н. В. Стратегія розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". (Серія "Проблеми економіки та управління"). 2013. № 754. С. 68–74.
74. Сисоєва С. І. Механізми управління туристичним бізнесом в Україні // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: Видво ХарРІ НАДУ "Магістр", 2014. № 2. С. 75–80.
75. Слободенюк Е. В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами: автореф. дис. ... к.філос.н.: спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії". Київ, 2013. 19 с.
76. Соляник С. Ф. Туризм як соціоетичний чинник суспільного життя: автореф. дис. ... к.філос.н.: спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії". Київ, 2010. 22 с.
77. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Тернопіль: Вид-во ТАНГ, 2010. 315 с.

78. Трілленберг Г. Інноваційно-кластерний підхід до розвитку туризму України в умовах глобалізації // Журнал європейської економіки. 2014. Т. 13. № 4. С. 401–414.
79. Управління регіональним розвитком туризму: навчальний посібник. / за ред. В.Ф. Семенова. Одеса: Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с.
80. Харічков С. К. Пріоритетні напрями забезпечення сталого розвитку регіональних рекреаційно-туристичних комплексів // Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою: матеріали доп. III наук.-практ. конф. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/harichkov.htm.
81. Хлопяк С. В. Формування механізму управління туристичним підприємством в умовах державного регулюючого впливу // Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 16. С. 64–69.
82. Царенко О. В., Шпак Л. О. Розробка механізму залучення фінансових інвестицій в туристично-рекреаційний комплекс регіону // Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 6. С. 11–14.
83. Чекалюк В. В. Туризм як чинник формування державного іміджу // Інформаційне суспільство. 2014. Вип. 19. С. 13–16.
84. Черніна І. В. Міжнародний туризм як фактор соціально-економічного розвитку України: регіональний аспект: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.10.01 "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка". Донецьк, 2010. 24 с.
85. Черчик Л. М. Напрями удосконалення державного управління у сфері рекреаційного природокористування // Наук.-інформ. вісн. Акад. наук вищ. освіти України. 2012. № 2. С. 105–112.
86. Чечель А. О. Удосконалення державних механізмів управління розвитком туризму в Україні: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Донецьк, 2014. 23 с.
87. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2016. 264 с.

88. Шпак Л. О. Напрями та механізми регулювання туристично-рекреаційної сфери на регіональному рівні // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 21. С. 28–30.
89. Щепанський Е. В. Механізм державного антикризового управління в туристично-рекреаційній сфері України // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2015. № 1. С. 284–292.
90. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/>
91. Статистический справочник «Миграция и денежные переводы» 2011 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org/prospects/migrationandremittances
92. Король У. М. Перспективи розвитку ринку туристичних послуг в Україні / У. М. Король // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 3. – С. 133-139.
93. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник / За редакцією Базилевича. – К.: Знання, 2015. – 703с.
94. Гіл Чарлз В.Л. Міжнародний бізнес: конкуренція на глобальному ринку / пер. з англ. А.Олійник, Р.Ткачук. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2011. – 856 с
95. Рутинський М. Дослідницький потенціал використання теорії «Ієрархії потреб» А. Маслоу у рекреалогії, курортології та практиці туристичного бізнесу / М. Рутинський // Вісник Львівського університету. – Сер. «Географія». – 2009. – Вип. 36. – С. 282–291
96. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>
97. Шаптала О. С. Автономна Республіка Крим: проблемні питання державного управління сферою рекреаційного обслуговування: [монографія] / О. С. Шаптала – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2003. – 264 с.
98. Биржаков М. Б. Введение в туризм / М. Б. Биржаков. – М. ; СПб. : Герда, 1999. – С. 16.